

nummer 2/1981

**Het strafklimaat in
Nederland in
internationaal
perspectief**

W

wetenschappelijk

O

onderzoek - en

D

documentatie

C

centrum

Justitiële verkenningen

Inhoud

Blz.	
3	Voorwoord
5	dr. D. W. Steenhuis, drs. L. C. M. Tigges en J. J. A. Essers Het straffklimaat in Nederland: zonnig of bewolkt? <i>een inleidend artikel</i>
32	E. Doleschal Proportie en duur van gevangenisstraffen. De Verenigde Staten vergeleken met Nederland, Denemarken en Zweden
37	prof. mr. L. H. C. Hulsman De relatieve mildheid van het Nederlandse strafrechtelijke systeem
43	P. D. Smith Zo kan het bij ons ook: enkele gedachten over het Nederlandse strafrechtstelsel
50	R. Block Het verloop van het strafproces: een vergelijking van twee landen
58	prof. mr. A. Heijder Weten wij raad met alternatieven?
66	Literatuuroverzicht
66	Algemeen
67	Strafrecht en strafrechtspleging
71	Criminologie
77	Gevangeniswezen
80	Reclassering
81	Psychiatrische zorg
82	Kinderbescherming
85	Politie
87	Drugs
89	Boekwerken

Voorwoord

Niet zelden treft men in buitenlandse criminologische tijdschriften artikelen aan waarin gerept wordt over de zogenaamde mildheid van het Nederlandse strafrechtelijke klimaat in vergelijking met andere landen van het westelijk halfrond. In de hiernavolgende inleidende beschouwing van Steenhuis, Tigges en Essers zal nagegaan worden in hoeverre het Nederlandse strafrechtelijke systeem zich inderdaad 'klimatologisch' van bepaalde landen onderscheidt. Hiertoe zal een vergelijking getrokken worden met Zweden en met de Bondsrepubliek.

3

Ter illustratie van de beweringen over ons vermeende milde strafklimaat is een aantal beweringen van engelstalige artikelen opgenomen (waaronder twee artikelen van Nederlandse auteurs).

In het eerste artikel van Doleschal getiteld: Proportie en duur van gevangenisstraffen, tracht de auteur door verwijzingen naar het Nederlands-Deense en Zweedse strafrechtelijke systeem, de Amerikanen te bewegen tot een herziening van het Amerikaanse strafrechtelijke systeem.

In het artikel dat hierop volgt geeft Hulsman een aantal verklaringen voor de zijns inziens betrekkelijke mildheid van het Nederlandse strafrechtelijke klimaat.

Smith doet in zijn artikel verslag van een onderzoek dat een twintigtal Amerikanen enige tijd geleden in ons land verrichtten naar het functioneren van het Nederlandse strafrechtstelsel.

Doel van deze studie was om een verklaring te vinden voor het lage detentiecijfer in ons land. Block onderwerpt in het vierde artikel het strafrechtelijke systeem van Nederland en dat van de Amerikaanse staat Illinois aan een vergelijking. Daarbij merkt hij op dat het Nederlandse systeem niet los gezien kan worden van een lange traditie van tolerantie en van de betrokkenheid van vele hooggeplaatste figuren bij de Tweede Wereldoorlog.

Het themanummer wordt afgesloten met een

artikel van Heyder, die zich in 'Weten wij raad met alternatieven' kritisch uitlaat over de roep om alternatieven voor de korte gevangenisstraf in ons land.

Het strafklimaat in Nederland: zonnig of bewolkt?

door dr. D. W. Steenhuis, drs. L. C. M. Tigges
en J. J. A. Essers¹

Inleiding

Het Nederlandse gevangeniswezen — en trouwens het hele Nederlandse strafrechtelijke systeem (s.r.s.) — mag zich in een warme buitenlandse belangstelling verheugen. Talloos zijn de bezoekers die zich jaarlijks komen oriënteren over ons milde strafrechtelijke klimaat en de aandacht blijkt ook uit het feit dat Nederland veelvuldig optreedt in zogenaamde 'cross-national studies'² waarbij het functioneren van het strafrecht in diverse landen wordt vergeleken.

5

Uitgangspunt in veel van de studies over het Nederlandse strafrechtelijke systeem is de vraag hoe het komt dat wij zo weinig mensen in de gevangnissen hebben per 100.000 inwoners. Nederland scoort in dit opzicht inderdaad opmerkelijk laag, ook in vergelijking met landen die nu niet bepaald als zeer repressief bekend staan. Tegen 89 gedetineerden per 100.000 inwoners in de Bondsrepubliek, 58 in Denemarken, 52 in Zweden en 43 in Noorwegen hadden wij er in 1978 slechts 22. Wellicht is dit aantal de laatste jaren iets toegenomen maar ons land blijft op dit punt een kop- of misschien beter een staartpositie, bekleden. Dit cijfer brengt zowel landgenoten (zie bewerking Hulsman, 1978) als buitenlanders (Johnson, 1979; Cohen, 1973) ertoe zich af te vragen hoe dit klimaat is ontstaan en hoe het in stand wordt gehouden. Impliciet wordt er daarbij veelal vanuit gegaan dat uit het genoemde cijfer mag worden afgeleid dat te onzent de

¹ De auteurs zijn resp. hoofd van, onderzoeker en onderzoekassistent bij het WODC.

² Rutherford, A. Cross-National Study of Correctional Policy and Practice (rapport nog te publiceren). Leigh, L. H. en J. E. Hall Williams, The Management of the prosecution process in Denmark, Sweden and the Netherlands, 1979.

onvoorwaardelijke gevangenisstraf (voortaan OG) slechts spaarzaam wordt toegepast. Wat de antwoorden op die vraag betreft zijn er de nodige accentverschillen. Nu eens ligt de nadruk op de traditionele tolerantie van ons volk (Baring, 1976), dan weer krijgt vooral de organisatie van het strafrechtelijk systeem de aandacht; soms zoekt men het in de afwezigheid van ernstige – met name gewelds – criminaliteit op grote schaal in ons land (zie bewerking Block, 1980); in weer andere gevallen is het de overtuiging van de strafrechtelijke autoriteiten dat gevangenisstraf niet helpt, welke verantwoordelijkheid wordt geacht, voor het milde klimaat (Smith c.s., 1978).

6

Meestal voelen we ons geleid door de grote belangstelling voor ons systeem vooral omdat veel buitenlanders expliciet geïnteresseerd zijn in de introductie van bepaalde elementen uit dat systeem in hun eigen land (zie Doleschal van wiens artikel een bewerking in dit nummer is opgenomen). Men kan zich echter afvragen of het niet wat al te voorbarig is om op basis van de lage gemiddelde dagbevolking in de penitentiaire inrichtingen te concluderen dat wij zo mild zijn of, meer feitelijk, dat wij de vrijheidsstraf zo weinig toepassen. We zullen daarom in dit artikel eerst nagaan op welke wijze men de vraag naar de mildheid van een strafrechtelijk systeem het meest zuiver kan stellen (par. 1).

Daarna zullen we dan door vergelijking van Nederland met Zweden en de Bondsrepubliek nog eens laten zien hoe misleidend het gebruik van zo'n globaal gemiddelde cijfer als de dagbevolking kan zijn (par. 2). Deze vergelijking leidt er dan toe dat een kenmerkend verschil in beleid tussen Nederland en de andere genoemde landen kan worden geconstateerd. Een poging tot verklaring van dit verschil wordt vervolgens gedaan in paragraaf 3. Het artikel wordt afgesloten met enkele concluderende opmerkingen (par. 4).

1. Vergelijking van het strafklimaat: de theorie
De opvallende verschillen in aantallen gedetineerden per 100.000 inwoners tussen Nederland en andere landen stemmen tot nadenken. De vraag is echter of het cijfer in kwestie wel een goed uitgangspunt is voor dat denkproces en

wel kan dienen als maatstaf voor de vergelijking van het strafrechtelijk klimaat in de diverse landen. Het gaat, in zijn grofheid voorbij aan een aantal problemen die zich bij de vergelijking van statistische gegevens dikwijls voordoen. Om te beginnen kan men zich afvragen of de toepassing van de OG überhaupt het enige criterium moet zijn waaraan de mildheid van een bepaald strafklimaat kan worden afgemeten. Ook de hoogte van andere sancties bijv. boetes, zou als maatstaf kunnen gelden, evenals het aantal personen dat krachtens een strafrechtelijke maatregel onder toezicht wordt gesteld. Voorts ligt het in de rede ook naar het regiem in de strafinrichtingen te kijken, de wijze van executie in de beschouwingen te betrekken terwijl – misschien iets minder voor de hand liggend – tenslotte ook de omvang van het politie-apparaat als maatstaf zou kunnen dienen (Kaiser, 1980; Grabowski, 1980).

Ook wanneer we ons, in navolging van de meeste literatuur concentreren op de toepassing van de OG als criterium, heeft het gebruik van de gemiddelde dagbevolking een aantal opvallende bezwaren.

In de eerste plaats houdt het geen rekening met de omvang van de criminaliteit in de landen die men vergelijkt. Toch zal duidelijk zijn dat in een land met relatief veel criminaliteit, per 100.000 inwoners gewoonlijk meer personen gevangenisstraf zullen krijgen dan in een land waar relatief minder delicten worden gepleegd. Vergelijking van de gevangenispopulaties in verschillende landen dient derhalve te geschieden tegen de achtergrond van de geregistreerde criminaliteit¹ in die landen. De meest geschikte maatregel hiervoor is het aantal ter kennis van de politie gekomen misdrijven. Daarmee zijn we er echter nog niet. Een groot aantal van de door de politie geregistreerde misdrijven wordt nl. niet opgelost en levert derhalve ook geen dader op die gestraft kan worden. In andere gevallen leveren meer delicten slechts één dader op of is één feit door meer daders gepleegd.

¹ Met de niet ter kennis gekomen misdrijven hoeven we hier geen rekening te houden omdat het in dit artikel gaat om de reactie van de 'rechtspleging' op de aangeboden populatie van verdachten.

Beter lijkt het daarom om bij vergelijking uit te gaan van daders en niet van misdrijven. Basis voor vergelijking zou dan kunnen zijn het percentage van de bekend geworden verdachten aan wie OG wordt opgelegd.

Noodzakelijke voorwaarde bij een dergelijke vergelijking is dan wel dat de criteria op grond waarvan een verdachte in de statistieken terecht komt, in theorie en in praktijk in de verschillende landen globaal hetzelfde zijn. We komen daar nog op terug.

Een ander bezwaar van de gemiddelde dagpopulatie als uitgangspunt voor vergelijking is dat, behalve de omvang van de criminaliteit, ook de aard ervan, versluierd wordt. Datzelfde bezwaar doet zich voor als we alle verdachten zonder meer op één hoop gooien. Het maakt — chargerend — nogal wat uit of de populatie van verdachten voor 90% uit moordenaars of voor 90% uit kruimeldieven bestaat. Voor het ene delict zal immers gemakkelijker gevangenisstraf worden opgelegd dan voor het andere. Vergelijking van de afdoening zou dus op zijn minst ook per delict (categorie) moeten plaatsvinden. Ook dan echter is vergelijken niet zonder meer mogelijk. Het ene geweldsdelict is het andere niet en zelfs per delicttype kunnen aanzienlijke verschillen voorkomen. De ene diefstal is nu eenmaal zwaarder dan de andere. De ernst van de feiten zal dus ook een rol moeten spelen bij de vergelijking. Eigenlijk zouden we nog verder moeten gaan en ook allerlei dadergegevens moeten weten om goed te kunnen vergelijken. Het Nederlandse strafrecht bijv. staat er om bekend een zgn. 'daderstrafrecht' te zijn hetgeen betekent dat niet het delict maar de delinquent centraal staat. In de praktijk valt dat nogal tegen omdat blijkt dat de ernst van het feit — de schade, het letsel — toch de belangrijkste factor is bij het bepalen van de strafmaat (Zoomer, 1980). Met andere woorden een behoorlijke vergelijking zou mogelijk zijn door per delict en rekening houdend met de ernst ervan, na te gaan welk percentage van de bekend geworden daders van dat feit een OG krijgt. Zoals het bij het weer niet alleen van belang is te meten hoe vaak het regent, maar ook hoe lang, moet bij de beoordeling van het strafrechtelijk klimaat niet alleen rekening worden gehouden met de mate waarin gevangenisstraf

wordt toegepast, maar ook met de duur ervan. Ook dit onderscheid wordt door het gebruik van de gemiddelde dagbevolking als vergelijkingsmaatstaf, verhuld. De lage gemiddelde dagbevolking in Nederland kan aldus op twee manieren worden verklaard: De eerste is dat weinig mensen überhaupt een gevangenisstraf krijgen; de tweede is dat (veel) korte gevangenisstraffen worden opgelegd.

9 Samengevat zijn tegen het veel gebruikte criterium om de mildheid van het strafrechtelijk klimaat te meten, t.w. het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners, drie bezwaren aan te voeren: het houdt geen rekening met de omvang van de criminaliteit, noch met de aard ervan; ook blijft de relatie tussen de toepassing van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf en de duur ervan duister. Idealiter dient vergelijking van het strafklimaat in verschillende landen plaats te vinden door per delict, rekening houdend met de gemiddelde ernst van die delicten, na te gaan welk percentage van de bekend geworden daders OG krijgt en hoe lang die straffen, gemiddeld, duren. In de volgende paragraaf zal gepoogd worden een internationale vergelijking te maken waarbij dit uitgangspunt centraal staat.

2. Vergelijking van het strafklimaat: de praktijk

Nu weet iedereen die wel eens geprobeerd heeft om, internationaal, statistische gegevens te vergelijken, op welke problemen dit doorgaans stuit. Tegen deze achtergrond is het ook nauwelijks toeval dat men bij de vergelijking veelal uitgaat van globale gegevens, zoals de eerder genoemde, gemiddelde dagbevolking. Toch is er, zij het met de nodige inspanning wel een iets nauwkeuriger vergelijking te maken.

Althans voor landen met een goed ontwikkelde statistische registratie en een niet al te afwijkend strafrechtstelsel. In de vergelijking met Nederland lijken vooral Zweden en de Bondsrepubliek Duitsland hiervoor in aanmerking te komen.

Beginnen we dan onze analyse met de gemiddelde dagbevolking in de penitentiaire inrichtingen per 100.000 inwoners, het globale cijfer waarvan in veel buitenlandse studies wordt uitgegaan. De Bondsrepubliek is in dit opzicht

duidelijk koploper met 89 gedetineerden per 100.000 van de bevolking, Zweden neemt een middenpositie in met 52 en Nederland ligt duidelijk achter met slechts 22. Het betreft hier steeds het jaar 1978. Dit gegeven moet echter, zoals we zagen, bezien worden tegen de achtergrond van de omvang van de criminaliteit. Die blijkt nogal te verschillen in de betrokken landen. In Nederland kwamen in 1978 ca. 4000 misdrijven per 100.000 inwoners ter kennis van de politie, in Duitsland waren dat er ongeveer 5500 en in Zweden zelfs 9700.

10 Zoals we al zagen in paragraaf 1 levert niet ieder bekend geworden misdrijf ook een verdachte op aan wie eventueel straf kan worden toegemeten. Rekenen we de bekend geworden misdrijven terug naar aantal bekend geworden verdachten, dan nemen de absolute cijfers zoals te verwachten, duidelijk af, maar de volgorde tussen de landen blijft gehandhaafd: in Zweden 3100 verdachten per 100.000 inwoners, in de Bondsrepubliek 1900 en in Nederland 1300 (in 1978).

Als we nu gegevens over de 'afdoening' van deze verdachten relateren aan de aantallen in de diverse landen, is in ieder geval de omvang van de criminaliteit verdisconteerd. (We gaan er daarbij voorlopig vanuit dat de statistieken hierover in de verschillende landen zinvol met elkaar vergeleken kunnen worden.). Doen we dat, dan ontstaat een beeld dat sterk afwijkt van hetgeen doorgaans wordt geschetst.

Nederland blijkt wat de toepassing van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf betreft op eens de kop te hebben overgenomen. Van het totaal bekend geworden verdachten krijgt in Nederland 8,8% een onvoorwaardelijke gevangenisstraf (OG); in Zweden is dit percentage 5,0 en in Duitsland 3,2. De rollen zijn met andere woorden totaal omgedraaid.

Niet alleen de omvang van de criminaliteit is van belang, ook met de aard ervan moet, zoals we zagen, rekening worden gehouden. Dat kan, globaal, door de percentages opgelegde OG te bekijken voor ieder delict afzonderlijk. Helaas begint hier de motor van de vergelijkende analyse reeds te haperen. Allereerst stuiten we hier op het probleem van mogelijke verschillen in delictsomschrijving, daarnaast blijken de statistieken op dit punt uiterst lacuneus. Voor

Duitsland zijn deze gegevens nl. in het geheel niet beschikbaar, ook voor Nederland en Zweden is vergelijking slechts voor een tweetal afzonderlijke feiten mogelijk t.w. vernieling (skadegörelsebrott) en rijden onder invloed (rattfylleri).

Om met het eerste te beginnen: in Zweden krijgt van de 11.065 bekend geworden verdachten van het misdrijf vernieling 0,3% een OG; in Nederland is dit percentage op 8580 verdachten 2,2. Voor rijden onder invloed ligt de situatie omgekeerd. Daarnaast is het mogelijk, althans voor Zweden en Nederland grote groepen delicten, qua afdoening met elkaar te vergelijken. Nemen we bijv. de seksuele delicten dan is het percentage OG in Nederland 9,7 en in Zweden 9,4; voor de vermogensdelicten wordt in Nederland gemiddeld in 8,3% van de 'gevallen' een OG opgelegd en in Zweden in 3,5%. Bij de misdrijven tegen leven en persoon scoort Zweden weer hoger: 12,1 tegen 7,1%. Het beeld blijkt derhalve nogal genuanceerd met als totaalresultaat meer (vaker) OG in Nederland dan in Zweden, een situatie tegengesteld aan die welke op grond van de gemiddelde dagbevolking ontstaat.

Op een andere manier blijkt deze toch wel opvallende uitkomst nog te worden bevestigd. Kijken we bijv. niet naar het aantal bekend geworden verdachten maar gaan we uit van de populatie veroordeelden en dus van degenen waarbij de rechter in principe OG kan opleggen dan zien we dat dit in Nederland in 23% van de gevallen gebeurt, in Zweden in 19% en in de Bondsrepubliek in 6% van de gevallen.

Een derde bezwaar tegen het gebruik van de gemiddelde dagpopulatie per 100.000 inwoners was het feit dat dit gegeven ook de duur van de te ondergane vrijheidsstraf in ernstige mate versluiert. Toch is duidelijk dat het bij een vergelijking van het strafklimaat niet alleen gaat om de mate waarmee de OG wordt toegepast maar ook om de duur ervan. Vergelijken we op dit punt de drie landen in kwestie, dan zien we allereerst dat gegevens hierover per delict niet beschikbaar zijn. Bezien we het totaalbeeld dan blijkt dat de OG in Nederland slechts in 11,3% van de gevallen langer duurt dan zes maanden dan wel gelijk daaraan is; in Zweden

is dit percentage 17,4¹ en in de Bondsrepubliek zelfs 70,2. Anders dan bij de frequentie waarmee OG wordt toegepast, is hier van enige genuanceerdheid van het beeld geen sprake. Ook voor grotere categorieën delicten geldt dat de straffen in Zweden en met name in Duitsland gemiddeld aanzienlijk langer zijn dan Zweden en met name in Duitsland gemiddeld aanzienlijk langer zijn dan in ons land. Eén voorbeeld: in de categorie vermogensdelicten krijgt bij onze oosterburen 81,6% van de veroordeelden een OG van zes maanden of langer, in Zweden is dat 33,0% en in ons land slechts 27,4%.

Samenvattend zien we dat bij de toepassing van de OG (qua frequentie) in Nederland en Zweden per delict een verschillend 'beleid' wordt gevoerd. Het totaalbeeld echter, zowel uitgaande van het aantal bekend geworden verdachten als van het aantal veroordeelden laat zien dat wij vaker van de OG gebruik maken dan Zweden en aanzienlijk vaker dan in Duitsland (waarvoor alleen totaalcijfers beschikbaar zijn). Wat de duur van de straffen betreft ligt ons gemiddelde aanzienlijk lager dan bij beide andere.

Dit resultaat verschilt nogal van het beeld dat op grond van de gemiddelde dagbevolking ontstaat. In één zin samengevat: In Nederland relatief vaak OG maar kort; in Zweden en Duitsland relatief weinig maar lang. Mildheid heeft kennelijk meerdere gezichten en de vraag waarmee we ons in de volgende paragraaf zullen bezighouden is waarom bij ons de korte onvoorwaardelijke vrijheidsstraf betrekkelijk 'populair' is terwijl in de Bondsrepubliek en in mindere mate in Zweden de omgekeerde situatie zich voordoet. We wijzen er nog op dat een met onze opzet vergelijkbare analyse, maar dan voor Nederland en Illinois (V.S.) is verricht door Block van wiens artikel een bewerking is opgenomen.

3. Factoren die de verschillen tussen Nederland, Zweden en de Bondsrepubliek kunnen verklaren

Uit de vorige paragraaf blijkt dat de verhoudingen in Europa bij de toepassing van de OG

¹ In Zweden zijn in dit cijfer de straffen van exact zes maanden nog niet (eens) begrepen.

aanzienlijk genuanceerder liggen, dan veelal gedacht wordt. In Nederland wordt relatief vaak gebruik gemaakt van de OG in vergelijking met de beide andere landen, zij het dat de straffen wel (veel) korter zijn.

Daarmee is de verklaring van de verschillen er bepaald niet eenvoudiger op geworden.

Wij althans hebben de indruk dat het aanzienlijk moeilijker is te verklaren waarom in de Bondsrepubliek minder gevangenisstraf wordt opgelegd dan bij ons maar wel langer, dan om uiteen te zetten waarom in Nederland zo'n mild strafrechtelijk klimaat heerst in vergelijking met andere landen. Hoe genuanceerder de verschillen, des te genuanceerder ook de verklaring, zou men kunnen zeggen.

Daar komt nog bij dat door de beperkingen van het statistisch materiaal een deel van de valkuilen die we zojuist meenden te hebben dichtgegooid, opnieuw ons pad kruist. Met name de hypothese dat we in de betrokken landen met vergelijkbare populaties delinquenten te maken hebben, kan, gezien het globale karakter van de vergelijking, niet langer zonder meer worden geaccepteerd.

We komen daarmee dicht in de buurt van verklaringen op grond van cijfers waartegen we hiervoor nu juist bezwaar hebben gemaakt. Toch menen we dat een poging onzerzijds zinvol kan zijn en wel om twee redenen. In de eerste plaats gaan we ondanks alles uit van een meer genuanceerd beeld van de verschillen dan in veel andere studies het geval is. Daarnaast menen we dat de verklaringen die elders worden geboden vooral opvallen door hun ongestructureerdheid en gebrek aan systematiek. Algemeen maatschappelijke factoren worden in één adem behandeld met individuele, met de straftoemeter samenhangende kenmerken; de (beperkte) capaciteit van het Nederlandse gevangeniswezen wordt op één lijn behandeld met de toepassing van het opportuniteitsbeginsel in ons land. Hoe kan hierin wat structuur worden aangebracht?

Naar onze mening zijn er, uitgaande van de geconstateerde verschillen, in principe slechts drie categorieën factoren te onderscheiden die daarvoor verantwoordelijk kunnen zijn, te weten:

1) verschillen in de samenstelling van de popu-

latie bekend geworden verdachten of veroordeelden;

2) verschillen in de regels die bij de strafrechtpleging moeten worden toegepast;

3) verschillen in degenen die de regels toepassen.

Alvorens we nu op elk van deze categorieën nader ingaan en ons daarmee in een betrekkelijk onzeker speculatie-avontuur storten, nog een drietal opmerkingen vooraf. Allereerst willen we erop wijzen dat het onwaarschijnlijk is dat één van de genoemde factoren op zichzelf de verschillen kan verklaren. Wie meent dat dat het geval is gaat o.i. voorbij aan de complexiteit van het strafrechtelijk systeem. De factoren zullen elkaar in de praktijk aanvullen, versterken of neutraliseren.

14 Om te beginnen bestaat de mogelijkheid dat de effecten van een bepaalde factor zich niet rechtstreeks maar indirect manifesteren. Bekend is bijv. dat het sepotbeleid van het OM niet alleen de samenstelling van de populatie te berechten delinquenten beïnvloedt, maar ook effect kan hebben op het opsporings- en verbaliseringsbeleid van de politie (Van Dijk en Steinmetz, 1979).

Voorts willen we erop wijzen dat het proces van verklaring in principe zeer lang door kan gaan. Achter iedere gevonden factor liggen weer nieuwe vragen. Zou men bijv. constateren dat de populatie bekend geworden verdachten verschilt, dan kan men zich vervolgens afvragen hoe dat komt. Antwoordt men daarop dat de politie een andere selectie maakt dan is de volgende vraag waarom dat dan gebeurt etc. Tenslotte is het haast ondoenlijk om elke factor voor elk land afzonderlijk even uitputtend te behandelen. Nog afgezien van het feit dat dit in het kader van een inleiding te ver zou voeren, is onze kennis van het strafrechtssysteem in Duitsland en Zweden daarvoor te beperkt. Keren we dan terug tot de drie genoemde 'principeverklaringen'.

De samenstelling van de delinquenten-populatie

Om te beginnen dan eventuele verschillen in de samenstelling van de populaties bekend geworden verdachten c.q. veroordeelden. Het gaat hier, het zij met nadruk gezegd, niet om de omvang van de populatie maar om de samen-

stelling ervan. De omvang is hier niet relevant omdat we uitgaan van percentages bekend geworden verdachten die gevangenisstraf krijgen opgelegd en de omvang in dit verhoudingscijfer reeds is verdisconteerd.

Hoe kunnen nu — en daarmee begint het doorvraagproces al — verschillen in de samenstelling van de genoemde populaties ontstaan? De meest voor de hand liggende verklaring is uiteraard dat er verschillen zijn in de werkelijke criminaliteit tussen de landen. Bij een volstrekt gelijk beleid van het s.r.s. zou dat ertoe leiden dat in het ene land meer OG wordt opgelegd dan in het andere. Bij een pijnlijk gebrek aan vergelijkingsmateriaal op dit punt kunnen we deze verklaringmogelijkheid niet toetsen¹. Een tweede verklaring ligt mogelijk in het feit dat de selectie die door de politie uit de totale hoeveelheid werkelijk gepleegde misdrijven wordt gemaakt, anders is in Nederland dan in Duitsland en Zweden. Daardoor zou onze vergelijkingsbasis, de bij de politie bekend geworden verdachten van misdrijven, in de verschillende landen niet correct kunnen zijn in die zin dat bijv. de gemiddelde ernst van de misdrijven die de bekend geworden verdachten hebben gepleegd, in Nederland groter zou zijn dan in Duitsland. Zou dat laatste juist zijn dan is het reëel te verwachten dat de zaken waarmee de rechter uiteindelijk wordt geconfronteerd, in Nederland vaker tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf leiden dan in Duitsland.

Een antwoord op die vraag kan verkregen worden door na te gaan op welke wijze de genoemde selectie in principe kan plaatsvinden. Er zijn dan twee mogelijkheden. Allereerst kan de politie — om diverse redenen — een ander opsporingsbeleid voeren in de diverse landen en aldus een groep misdrijven van verschillende samenstelling uit het totaal aan delicten 'opvissen'. Een tweede mogelijkheid is dat het aangiftebeleid van de Duitse en de Zweedse burger verschilt van dat van de Nederlander.

¹ Een poging is gedaan om de resultaten van de WODC-slachtoffer-enquête (Van Dijk en Steinmetz, 1979) te vergelijken met die van Schwind (1978), hetgeen onverantwoord bleek gezien de verschillende opzet en formuleringen van de vragen.

Wanneer een delict eenmaal ter kennis van de politie is gekomen vindt opnieuw een selectie plaats door de aandacht die de politie vervolgens besteedt aan de opheldering van de desbetreffende delicten.

Wat de opsporingsactiviteiten van de politie betreft is er op het eerste gezicht wel aanleiding om te veronderstellen dat de situatie in Nederland en Duitsland tot verschillen in samenstelling van de populatie kan leiden. In de Bondsrepubliek ligt het aantal politiemensen per 100.000 inwoners nl. ruim 50% hoger dan in ons land¹. Als gevolg daarvan zou de politie meer aandacht kunnen besteden aan het opsporen van minder ernstige delicten – die in Nederland bij gebrek aan mankracht blijven liggen – en aldus zou de samenstelling van het delictenbestand in Duitsland gemiddeld minder ernstig kunnen zijn dan bij ons.

16

Wat de aangiftebereidheid van het publiek betreft is een soortgelijke redenering op te bouwen. De grotere mankracht van de politie leidt in principe tot meer aandacht voor de meldingen uit het publiek: wat in Nederland tussen wal en schip valt, wordt in Duitsland mogelijk keurig geregistreerd. Als we er nu vervolgens van uitgaan dat de ophelderingspercentages voor ernstige en minder ernstige delicten niet al te zeer uiteenlopen, zal het verschil in samenstelling van het delictenbestand teruggevonden worden in de samenstelling van de populatie bekend geworden verdachten². Meer minder ernstige delicten zouden aldus het lagere percentage gevangenisstraf in Duitsland (mede) kunnen verklaren.

Overigens is het gebruik van het begrip 'bekend geworden verdachten' voor wat Zweden betreft niet zonder problemen.

Daar omvat dit nl. een veel beperktere categorie delinquenten dan in de beide andere landen. In Zweden bepaalt het OM wanneer er van een

¹ In 1972 was de executieve sterkte van de Nederlandse politie 148 man per 100.000 inwoners en in Duitsland 231 op 100.000 inwoners (Perrick, 1973).

² In Nederland was het ophelderingspercentage in 1978 32%; in Duitsland schommelde het in de jaren 1970 t/m 1977 rond de 46% (Brusten, 1979).

bekend geworden verdachte sprake is¹. Gelet op de taak van dit apparaat mag men ervan uitgaan dat de afweging i.c. zorgvuldiger zal geschieden dan wanneer de politie e.e.a. bepaalt. Het zal bijv. niet voorkomen dat bij een delict waarop verder geen enkele actie wordt ondernomen om de verdachte aan te houden, laat staan te vervolgen, toch het begrip bekend geworden verdachte wordt gehanteerd, zoals in Nederland regelmatig het geval is. Anders gezegd: het is waarschijnlijk dat de groep 'bekend geworden verdachten' in Zweden meer ernstige delinquenten bevat dan in Nederland. Tegen deze achtergrond is het des te opvallender dat in vergelijking met Nederland weinig vrijheidsstraffen worden uitgesproken.

We worden derhalve in Duitsland geconfronteerd met een betrekkelijk speculatieve verklaring van de verschillen in beleid en in Zweden met een verschil in definitie van begrippen waardoor vergelijken onmogelijk wordt. In die situatie ligt het voor de hand andere, minder problematische begrippen te kiezen. De categorie veroordeelden dringt zich in dit verband op. Voor de Bondsrepubliek evenwel loopt deze vergelijking op niets uit omdat door het verschil in vervolgingsbeginsel de populaties veroordeelden niet mogen worden vergeleken. Daar immers kent men het legaliteitsbeginsel, hetgeen inhoudt dat alle strafbare feiten die bij het OM zijn aangebracht, vervolgd moeten worden. Dus ook de minder ernstige zaken die in Nederland worden geseponeerd o.g.v. het te onzent geldende opportuniteitsbeginsel, dat het OM in staat stelt om beleidsredenen niet tot vervolging over te gaan.

Ook al is de toepassing van het legaliteitsbeginsel de laatste jaren minder strikt geworden, dan nog is het aannemelijk dat de gemiddelde zaak waarmee de rechter in Duitsland te maken krijgt, minder ernstig is dan bij ons en kan dit begrip derhalve niet als vergelijkingscriterium dienst doen. In tegenstelling tot Duitsland is de situatie voor Nederland en Zweden wel vergelijkbaar. Zo kent Zweden nl. evenals Neder-

¹ Zie voor de definitie van het begrip 'bekend geworden verdachten': Criminal Statistics, crimes 1978, Statistika Meddelanden, nr. R 1979: 8.1, Sveriges officiella statistik, blz. 11.

land het opportunitieitsbeginsel en er is weinig reden om aan te nemen dat de selectie van de te veroordelen delinquenten (het 'aanbod' aan de rechter) veel zal verschillen van die van ons land. Het blijkt dat in Nederland in 23% van de gevallen en in Zweden in 19% van de gevallen onvoorwaardelijke vrijheidsstraf wordt opgelegd bij de gehele populatie veroordeelden¹.

Samengevat kan gesteld worden dat er weliswaar aanwijzingen zijn dat de populaties verdachten c.q. veroordeelden in de drie landen verschillen maar dat die verschillen onmogelijk alleen verantwoordelijk kunnen zijn voor het tussen Nederland enerzijds en Duitsland en Zweden anderzijds geconstateerde verschil in het gebruik en de duur van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Wellicht dat onze tweede categorie factoren – de regels betreffende de straftoemeting – meer soelaas kunnen bieden.

18

Versillen in regels

Onze *tweede* hoofdcategorie betreft de regels van strafrecht en strafprocesrecht in de verschillende landen². Om te beginnen de strafbedreigingen.

In Nederland is er op dit punt een grote mate van vrijheid. Bij ieder misdrijf – ook het ernstigste – heeft de OvJ en ook de rechter de keuze tussen het algemeen minimum (1 dag) maar gelden er per delict speciale maxima bij de toepassing van een bepaalde strafsoort. Geheel anders is de situatie in het buitenland. In Zweden kan men slechts gevangenisstraf opleggen voor een minimale periode van een maand. In Duitsland mag men alleen bij hoge uitzondering een vrijheidsstraf die korter is dan zes maanden opleggen. Men wilde hiermee be-

¹ Hoewel de duur van de straffen in Zweden enigszins hoger ligt dan in Nederland kan dat het grote verschil in gemiddelde dagsterkte tussen Nederland en Zweden niet verklaren (22 resp. 52). De verklaring moet echter gezocht worden in de zeer hoge input van het Zweedse strafrechtssysteem: in Zweden zijn er per 100.000 inwoners ongeveer 3000 bekend geworden verdachten; in Nederland is dat getal 1300.

² Voor wat betreft de Bondsrepubliek ontvingen wij van prof. dr. D. Schaffmeister enige waardevolle suggesties. (hoogleraar strafrecht Rijksuniversiteit Leiden.)

reiken dat de korte vrijheidsstraf ten gunste van de geldboete werd teruggedrongen. Voorts gelden in beide landen speciale minima voor bepaalde delicten. Zo kan men in de Bondsrepubliek voor doodslag als men gevangenisstraf oplegt dat niet doen als die niet minimaal vijf jaar duurt. Het zal duidelijk zijn dat we in dit type bepalingen een zeer belangrijke factor hebben waarmee we zowel het lagere percentage gevangenisstraffen als de langere duur ervan kunnen verklaren. Dat gaat als volgt: omdat de rechter bij de oplegging van onvoorwaardelijke gevangenisstraf dat steeds voor een bepaalde minimum termijn moet doen, ontstaat een zekere terughoudendheid bij het gebruik van deze sanctie. Daardoor daalt het percentage gevallen waarin een onvoorwaardelijke gevangenisstraf wordt toegepast. Aan de andere kant, als deze straf alleen in de ernstiger gevallen derhalve, wordt toegepast, is het ook meteen goed raak en gaat het vooral in Duitsland om tamelijk lange straffen. Voor Zweden moet dit verschil in het materiële strafrecht o.i. als de belangrijkste verklaring voor het verschil in strafbeleid met Nederland worden beschouwd¹. Voor Duitsland gelden hiernaast nog andere regels die voor het verschil met Nederland relevant zijn. Het betreft regels omtrent de procesvoering. In de eerste plaats de tenlastelegging. De dagvaarding beschrijft uitvoerig en gedetailleerd het delictgebeuren. Daarnaast volgt de beschrijving van het (de) wetsartikel(en) die uit het voorafgaande kunnen worden afgeleid. De rechter echter is anders dan bij ons niet aan deze delictskwalificatie gebonden; hij kan het feitelijk gebeurde anders interpreteren dan de OvJ. Zo kan hij er meer en ernstiger delictskwalificaties in zien (en de verdachte ervoor veroordelen) dan de OvJ. Indien de verdachte schuldig wordt

¹ Thans wordt in Zweden het voorstel besproken de minimumduur van de gevangenisstraf (één maand) te verlagen tot één week. Het gevolg daarvan zou kunnen zijn dat de gemiddelde duur van de gevangenisstraffen omlaag gaat, maar dat tevens de rechters minder schroom zullen hebben een korte vrijheidsstraf op te leggen. Zou deze ontwikkeling zich inderdaad gaan voltrekken dan zullen de verschillen in de gemiddelde penitentiaire dagbevolking per 100.000 inwoners tussen Zweden en Nederland geringer worden.

bevonden aan meerdere delictstypen kan dat een sterk cumulerende werking hebben op de strafmaat.

Een ander belangrijk kenmerk van de procesvoering bij onze oosterburen is dat het onderzoek ter terechtzitting een herhaling is van het gerechtelijk vooronderzoek. Alle processtukken (proces-verbaal van de politie, verslagen van het gerechtelijk vooronderzoek) worden voorgelezen en ter discussie gesteld. Getuigen worden opgeroepen en vertellen opnieuw wat zij tevoren al verklaard hebben. Dat maakt dat de gehele procesvoering zeer lang duurt. Vooral ook door de aanwezigheid en de verklaringen van de getuigen kunnen de emoties hoog oplopen. Doordat de terechtzitting minder afstandelijk en minder droog dan bij ons gevoerd wordt, zou dat, met name in de gevallen dat de ernst van de zaak een vrijheidsstraf onontkoombaar maakt, van invloed kunnen zijn op de strafmaat.

20

Naar onze mening vormen de hierboven beschreven eigenschappen van de procesvoering in West-Duitsland een factor die mede verklaart waarom de vrijheidsstraffen er naar onze begrippen zo lang zijn. Terzijde zij opgemerkt dat hiervan een grote invloed uitgaat op de hoogte van de gemiddelde dagbevolking in Duitsland.

Daarnaast zijn er andere regels die op dit laatste inwerken. In de eerste plaats kan de gedetineerde in mindere mate dan bij ons aanspraak maken op voorwaardelijke invrijheidsstelling. In Nederland wordt v.i. zo goed als altijd verleend en heeft daardoor een symbolische functie; in Duitsland worden de regels hieromtrent strakker gehanteerd waardoor v.i. minder vaak wordt toegekend. Iets dergelijks geldt voor de voorwaardelijke veroordeling, die in ons land zelden bij overtreden der voorwaarden ten uitvoer wordt gelegd, terwijl in West-Duitsland de rechter in het vergelijkbare geval niet om tenuitvoerlegging heen kan. In de derde plaats wordt gratie minder vaak en op een later tijdstip toegekend dan bij ons (N.B. in ons land worden degenen die reeds vijf jaar van hun straf hebben uitgezeten en nog niet in aanmerking komen voor v.i., doorgaans gegratieerd). Tenslotte is van belang dat men de korte vrijheidsstraf (minder dan zes maanden) heeft

willen terugdringen door in de hiervoor in aanmerking komende gevallen een hoge geldboete op te leggen. Deze geldboete is voor velen (vooral voor werklozen) zo hoog dat zij een vervangende vrijheidsstraf moeten gaan uitzitten. Als gevolg hiervan heeft men de korte vrijheidsstraf minder kunnen terugdringen dan men beoogde.

'De straftoemeters'

Zijn we aangekomen bij de *derde* hoofdcategorie van mogelijke verklaringen, namelijk verschillen in degenen die de regels moeten toepassen. Wij willen deze hoofdcategorie ruim opvatten. Het gaat niet alleen om functioneren als zodanig, maar ook om de invloed die de omgeving, de samenleving, op hem uitoefent. Deze hoofdcategorie is overigens vooral van toepassing op de verschillen tussen Nederland en West-Duitsland. Wij kennen op dit punt geen factoren die kenmerkend voor Zweden zijn. De rechtspraak is in West-Duitsland niet alleen in handen gelegd van beroepsrechters, maar ook van *leken*. In de strafkamers waar de zaak in eerste aanleg behandeld wordt, zitten twee leken naast één jurist, in de Grosse Strafkammer (tweede aanleg) twee leken naast drie beroepsrechters en in het Schwurgericht (tweede aanleg; vooral misdrijven tegen het leven) zes leken naast drie beroepsrechters. Er zijn aanwijzingen voor dat de lekenrechters niet zozeer invloed hebben op de schuldvraag (veelal een louter juridische aangelegenheid), maar wel op de strafmaat. Vooral wanneer het om ernstiger delicten gaat zouden de leken een wat minder soepele houding vertonen (Roos, 1978). Door de aanwezigheid van de uitvoerige verklaringen van getuigen heeft de procesvoering in Duitsland een emotioneler karakter dan bij ons. Juist doordat de leek niet over een juridisch interpretatiekader zou beschikken en hij meer afgaat op emotionele dan zakelijke aspecten (Baur, 1978), zou dat een hoge strafmaat kunnen bevorderen.

Van belang zijn de opvattingen die de bij de strafrechtspleging betrokken functionarissen hebben over de zin van vrijheidsstraffen. Wij hebben sterk de indruk dat in Nederland de rechterlijke macht ervan overtuigd is dat gevangenisstraffen niet heilzaam voor de ver-

dachte zijn; dat vrijheidsstraf toch wordt opgelegd heeft enerzijds te maken met het feit dat de samenleving en de verdachte duidelijk gemaakt moet worden dat een grens overschreden is en dat de verdachte het nu maar moet voelen; anderzijds met het feit dat alternatieven voor de vrijheidsstraf ontbreken. Naar ons idee wordt de geldboete en zeker de hoge geldboete, in Nederland nauwelijks als een goed alternatief gezien. Vele verdachten kunnen naar het oordeel van de rechter wegens het gebrek aan financiële middelen de geldboete niet opbrengen; ook is het de vraag of de verdachten wel op rechtmatige wijze het geld bijeen zullen garen; tenslotte zullen sommige verdachten de geldboete niet als een straf voelen¹. Tegen deze achtergrond maakt men liever door middel van een korte vrijheidsstraf aan de verdachte duidelijk dat zijn gedrag afgekeurd wordt. Dat over het algemeen korte straffen gegeven worden zal te maken hebben met de opvatting dat de reclasseringskansen van de verdachten afnemen naarmate de straf langer is. (Zie over alternatieven en het nut van de korte vrijheidsstraf de bewerking van een artikel van Heyder opgenomen in dit blad). Naar onze indruk wordt ook in West-Duitsland gevangenisstraf op de eerste plaats opgelegd vanuit zuiver punitieve overwegingen, maar daarnaast spelen overwegingen dat gevangenisstraf ook voor de resocialisatiedoelstelling aangewend kan worden, een grote rol. Dat moge bijv. blijken uit het feit dat de korte vrijheidsstraf (korter dan zes maanden) ten gunste van de geldboete sterk is teruggedrongen vanuit de overwegingen dat de vrijheidsstraf een langere duur moet hebben om enige resocialisatie-effecten te bereiken.

Tenslotte de invloeden van de omgeving op degenen die in de strafrechtspleging werkzaam zijn. Wij hebben de indruk dat in Nederland enerzijds de mogelijkheden van het publiek om

¹ Wellicht hangt e.e.a. samen met het feit dat we in Nederland niet zoals in Duitsland en Zweden het zgn. 'dagboetestelsel' kennen waarbij de rechter expliciet wordt opgedragen rekening te houden met de financiële positie van de verdachte en aldus ook gemakkelijker geneigd zal zijn een hoge boete op te leggen.

invloed uit te oefenen op de strafrechtspleging zeer beperkt zijn, getuige de afwezigheid van leken bij de rechtspraak, en dat anderzijds vanuit de samenleving de behoefte aan hardere straffen minder sterk is dan in West-Duitsland. Dat invloed van het publiek tot een opwaartse druk op de straffen zou kunnen leiden, is duidelijk als we de resultaten bekijken van een enige jaren geleden verricht onderzoek naar de perceptie van de ernst van misdrijven (Buikhuisen en Van Dijk, 1975). Daaruit bleek dat de leden van het OM, op een schaal van 1 tot 10, gemiddeld de misdrijven twee punten lager scoorden dan het publiek en één punt lager dan de politie.

(Overigens was men het in de drie groepen over de rangorde van de misdrijven qua ernst in grote lijnen wel eens). Het ligt voor de hand uit deze uitkomst te concluderen dat de straffen die men bereid is op te leggen ook lager zullen zijn dan die welke het publiek voor ogen heeft. Heeft het publiek derhalve zoals in andere landen wel rechtstreeks invloed op de rechtspleging – we spraken al over de aanwezigheid van leken in Westduitse strafkamers – dan gaat daar gemakkelijk een opwaartse druk op de op te leggen straffen van uit.

Zoals gezegd is het voor ons nog een open vraag of de Nederlandse samenleving zelf meer invloed zou willen uitoefenen op de strafrechtspleging. Naar ons idee is zeker in vergelijking met bijv. de Verenigde Staten in West-Duitsland de roep om een strenger justitieel ingrijpen sterker dan bij ons. Wij willen niet zo ver gaan – zoals vele buitenlandse auteurs – dat wij een traditioneel tolerant volk zijn (Block, 1979; Johnson, 1979).

Maar de pers, die ook naar de leden van de RM een gestructureerde communicatiestroom is, besteedt toch ten onzent op een andere wijze aandacht aan de criminaliteit dan in West-Duitsland. Wij zullen dit toelichten.

Als we ervan uitgaan dat ieder land de pers krijgt die het verdient is het aannemelijk dat in de pers als geheel het gevoel van het publiek over dat wat wenselijk is op het gebied van de straftoemeting, tot uitdrukking komt. Nederland onderscheidt zich van de Bondsrepubliek door het ontbreken van een 'echte' rechtse pers. Vergeleken bij bijv. de Bildzeitung is de Tele-

graaf een rustige krant. Daar komt nog bij dat ons land ten opzichte van Zweden en Duitsland een tamelijk sterk ontwikkelde 'linkse' pers heeft. Een dagblad als de Volkskrant ontbreekt voorzover wij weten in Duitsland en tegenover Elsevier (in het centrum) staat een groot aantal weekbladen links van het centrum. In de linkse bladen is een relatief grote kritische belangstelling voor het doen en laten van de rechtspleging op een wijze die er zeker toe bij kan dragen de straffen kort te houden. Op de televisie zien we in vergelijking met Duitsland hetzelfde — of beter: een ander? — beeld. Daar bestaat nog steeds een programma als 'Aktenzeichen XY ungelöst', dat zich in een brede belangstelling mag verheugen, terwijl hier een dergelijk programma niet levensvatbaar is gebleken. Door deze verschillen zou het best eens zo kunnen zijn dat het beeld dat het publiek in Duitsland, uit de media, heeft van de criminaliteit, verder afwijkt van de werkelijkheid dan in ons land. Bij die delicten die in de beeldvorming geen rol spelen — de overgrote meerderheid — is de RM vrij in haar doen en laten, ondervindt ze geen druk van onderaf; bij de feiten echter die wel het beeld van de criminaliteit bepalen is die druk er wel, wordt ook geuit — via Bild — en beperkt aldus de speelruimte. Aan de ene kant leidt dit, wat het overgrote deel van de criminaliteit betreft, tot weinig gevangenisstraf. Aan de andere kant, in die gevallen waarin gevangenisstraf geïndiceerd is, leidt het tot (zeer) lange straffen.

Wij zijn aan het eind gekomen van onze tamelijk speculatieve verklaring van de verschillen die er zijn tussen de Bondsrepubliek Duitsland, Zweden en Nederland wat betreft het beleid inzake de toepassing en de duur van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf.

Wij zijn ons ervan bewust, dat het aantal mogelijke verklaringen groter is dan wij hier hebben kunnen presenteren. Niet alle mogelijke invloeden op die verschillen konden de revue passereren. Wat we hopen duidelijk te hebben gemaakt is dat vergelijken tussen landen niet eenvoudig is en het verklaren van verschillen nog veel minder. De vraag die opkomt is waar het allemaal goed voor is. Daarop willen we in het laatste deel van dit artikel kort ingaan.

4. Samenvatting en discussie

Er was eens een toerist die besloten had een bezoek aan Moskou te brengen. Hij kon slecht tegen de warmte en had zich daarom voorgenomen 's winters te gaan. De gemiddelde dagtemperatuur in Moskou, over een jaar gerekend, week niet veel af van die in Amsterdam en daar vond hij het 's winters ook altijd goed toeven.

Zijn vakantie werd echter een grote teleurstelling want onze toerist hield evenmin van (echte) kou en de temperatuur in Moskou kwam in de januarimaand waarin hij de stad bezocht, niet uit boven de 5°C onder nul. De vergelijking is, lijkt ons, duidelijk. Zoals het meteorologische klimaat in een stad niet op basis van één grof gemiddeld cijfer mag worden vergeleken met dat in een andere stad, zo ook is vergelijking van het strafrechtelijk klimaat in diverse landen op grond van globale gegevens uit den boze. Zoals bij het weer naast de gemiddelde temperatuur over een jaar op z'n minst ook informatie nodig is over de manier waarop dat gemiddelde ontstaat, over de neerslag en over de wind, zo zijn ook voor de beoordeling van het strafrechtelijk klimaat meer gedetailleerde gegevens nodig. Op zijn minst zal er inzicht moeten zijn in de omvang en de aard van de criminaliteit, over de selectieprocessen binnen het strafrechtelijk systeem en over de mate waarin de gevangenisstraf naar frequentie en duur wordt toegepast.

Roept de toerist van zoëven slechts een meewarige blik op, door zich onvoldoende te informeren, de onderzoeker van het strafklimaat die zich op (te) globale gegevens baseert, heeft recht op enig begrip. In de eerste plaats omdat theoretisch veel moeilijker dan bij het weer is vast te stellen wanneer er nu precies sprake is van een mild klimaat. Nog afgezien van het feit dat de mate waarin de OG wordt toegepast daarvoor zeker niet het enige criterium is, levert dit criterium ook zelf de nodige problemen op. Immers, welk klimaat is milder: dat waarin de OG relatief weinig wordt toegepast, maar als dat het geval is, lang duurt, of dat, waarin een tamelijk frequent gebruik wordt gemaakt van die sanctie maar de duur ervan steeds (erg) kort is?

Dat dit geen louter theoretisch probleem is blijkt uit het feit dat van de landen die in dit

artikel centraal staan, Duitsland en Zweden in de eerste, Nederland daarentegen in de tweede categorie valt. Ook in de praktijk heeft de onderzoeker het aanzienlijk moeilijker dan de toerist. Kan de laatste door een telefoontje naar de ANWB of het raadplegen van een reisgids de benodigde informatie op eenvoudige wijze verkrijgen, de onderzoeker moet het doen met gebrekkige statistische gegevens waarvan bovendien de vergelijkbaarheid veel te wensen overlaat. Zo gaat men bijv. in Nederland bij het begrip bekend geworden verdachte uit van politiegegevens, in Zweden daarentegen dienen OM-gegevens als uitgangspunt. In Duitsland worden bepaalde delicten net weer op een andere manier samengevoegd tot een statistische categorie dan bij ons terwijl – en daar beginnen de moeilijkheden in feite al – ook de wettelijke delictomschrijvingen in de diverse landen verschillen.

26

Dit gebrek aan goede statistische informatie leidt er tezamen met de genoemde theoretische problemen toe dat men nogal eens zijn toevlucht neemt tot o.i. al te globale cijfers. De onderzoeker mag het niet eenvoudig hebben, dat betekent nog niet dat hij niet moet proberen het beste ervan te maken. Nogmaals, hij dient er zich op z'n minst bewust van te zijn dat vergelijkingen waarbij geen rekening wordt gehouden met de aard en de omvang van de criminaliteit en met frequentie zowel als duur van de gevangenisstraf, uit den boze zijn. Zoals we gezien hebben is maar al te vaak niet aan deze eisen voldaan.

Een gevolg hiervan is dat ook de verklaringen die voor de veronderstelde verschillen worden gegeven weinig adequaat zijn en met name de gecompliceerdheid van het s.r.s. in hoge mate onbelicht laten. Toch zal in de interactie tussen de verschillende componenten van dit systeem uiteindelijk de verklaring moeten worden gevonden. Volledig zal die wel nooit zijn. Een sluitende verklaring kan alleen verkregen worden wanneer we nl. ook een volledig inzicht hebben in de factoren die een rol spelen en in de manier waarop ze op elkaar inwerken. (Vlek en Michon, 1980).

Van die situatie zijn we nog ver verwijderd en het is de vraag of we hem ooit zullen bereiken. Het is echter de moeite waarde om

verder te zoeken. Niet omdat wij, als Amsterdammers, nu zo geïnteresseerd zouden moeten zijn in de verklaring van de verschillen tussen ons klimaat en dat in Moskou. Dat is primair hùn zorg. Wèl omdat verder onderzoek het inzicht in het functioneren van ons eigen s.r.s. zou kunnen vergroten. Dat is allereerst van belang om de activiteiten van de verschillende subsystemen beter op elkaar te kunnen afstemmen. Nu komt het nogal eens voor dat, overigens te goeder trouw, het ene apparaat het werk van een ander ongedaan maakt of de ene instantie een beleid voert tegengesteld aan dat van de andere. Het zou bijv. interessant zijn om een relatie als tussen het vervolgingsbeleid van het OM en een mogelijke verbaliseringsdrempel bij de politie nader te onderzoeken. Meer inzicht is ook noodzakelijk om het effect te kunnen overzien dat maatregelen op één van de terreinen of binnen één van de subsystemen kunnen hebben op het systeem als geheel. Uitbreiding van de capaciteit van het gevangeniswezen bijv. kan indirect van invloed zijn op het strafvorderingsbeleid van het OM en daarmee op de straftoemeting. Uitbreiding van het politie-apparaat kan de samenstelling van de delinquentenpopulatie beïnvloeden en daarmee ook van betekenis zijn voor het vervolgings- en strafvorderingsbeleid etc. etc. Willen we ons klimaat handhaven dan zal met dit soort effecten rekening moeten worden gehouden. Tenslotte kan verder onderzoek naar het functioneren van het s.r.s. nog eens de noodzaak benadrukken om over betere statistische gegevens te beschikken. Immers, hoe kan inzicht worden verkregen in het functioneren van een systeem wanneer vrij elementaire gegevens daarover pijnlijk ontbreken en er over de duur van procedures binnen dat systeem weinig of niets bekend is. Kortom, al met al voldoende reden om het onderzoek op dit gebied te continueren. Thans is het s.r.s. nog grotendeels een gesloten boek. Geleidelijk aan zullen de elementen voor beter inzicht moeten worden aangedragen. Hopelijk zullen we dan nog eens in staat zijn de Moskoviëten te vertellen hoe het werkelijk met het weer bij ons gesteld is. Mogelijk leidt het ertoe dat wijzelf maar liever thuisblijven.

Geraadpleegde literatuur

Baring, J. The recent trends towards reducing the prison population in the Netherlands; an english viewpoint.

International journal of offender therapy and comparative criminology, 20e jrg., nr. 1, 1976, blz. 89-96.

Baur, F. Is lekenrechtspraak vandaag de dag nog adequaat?

Justitiële Verkenningen, nr. 3, 1978, blz. 82-87.

Block, R. The flow of criminal processing; a cross-national comparison.

The Hague, Research and documentation centre of the Ministry of justice, 1979.

Paper presented at the meeting of the research committee for the sociology of deviance and social control of the International sociological association at The Hague, 30-31 August 1980.

28

Brusten, M. Crime trends in Western Germany.

The Hague, Research and documentation centre of the Ministry of justice, 1979.

Paper presented at the meeting of the Research committee for the sociology of deviance and social control of the International Sociological association, The Hague, August 30-31, 1979.

Buikhuisen, W. en J. J. M. van Dijk. Verbaliseringsbeleid misdrijven. 's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatie centrum van het Ministerie van justitie, 1975.

Cohen, D. Punishment; new trends in Holland.

Misdaad, straf en hervorming, 2e jrg., nr. 3, oktober 1973, blz. 63-65.

Criminal statistics, crimes 1978;

reported crimes, crimes cleared up and persons who have been suspected of crime; definitive data.

Stockholm, National Bureau of statistics, 1979.

Criminal statistics, persons sued for crime, 1978; principal crimes and principal sanctions; preliminary data.

Stockholm, National central bureau of statistics, 1979.

Doleschal, E. Rate and length of imprisonment: how does the United States compare with the Netherlands, Denmark and Sweden?

Crime and delinquency, 23e jrg., nr. 1, januari 1977, blz. 51-56.

- Dijk, J. J. M. van en C. H. D. Steinmetz.**
De WODC-slachtoffer-enquêtes 1974-1979.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1979.
- Grabosky, P.** The comparative study of penal severity; some methodological considerations.
International annals of criminology, 17e jrg.,
1980, blz. 209-222.
- Heijder, A.** Can we cope with alternatives?
Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 1,
januari 1980, blz. 1-9.
- Hulsman, L. H. C.** The relative mildness of the
Dutch criminal justice system; an attempt at
analysis.
In: Introduction to Dutch law for foreign
lawyers; ed. by D. C. Fokkema, W. Chorus,
E. H. Hondius et al.
Deventer, Kluwer, 1978, blz. 373-377.
- Johnson, E. H.** Why does Holland avoid imprisonment?
Guide for roundtable discussion, August 29,
1979, American sociological association
meeting in Boston.
- Kaiser, G.** Perspektiven vergleichender Pönologie.
Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechts-
reform, 63e jrg., nr. 6, 1980, blz. 366-378.
- Leigh, L. H. and J. E. Hall Williams.** The man-
agement of the prosecution process in Denmark,
Sweden and the Netherlands.
London, London School of economics and
political science, 1979.
- Perrick, F.** In tal en last; enige beschouwingen
over taakaanbod en politiesterkte.
Tijdschrift voor politie, 35e jrg., nr. 11,
november 1973, blz. 337-347.
- Roos, N. H. M.** Empirisch onderzoek naar het
functioneren van het lekenelement in de
rechtspraak; een kritisch overzicht.
Justitiële Verkenningen nr. 3, 1978, blz. 42-60.
- Schwind, H. D., W. Ahlborn und R. Weiss.**
Empirische Kriminalgeographie;
Kriminalitätsatlas Bochum.
Wiesbaden, Bundeskriminalamt, 1978.
Hieruit: Viertes Kapitel: Untersuchungen zum
Hellfeld/Untersuchungen zum Dunkelfeld,
blz. 75-110.
- Smith, P. D.** How Holland supports its low
incarceration rate; the lessons for us; in
collab. with D. Bachman, A. W. Clark,
L. Cobden et al; z. pl. en uitg., 1978.
Report written for the Netherlands criminal

justice investigative seminar, april 13-28 1978.

Smith, P. D. It can happen here; reflections on the dutch system.

Prison journal, 58e jrg., nr. 2, herfst/winter 1978, blz. 31-37.

Vlek, C. A. J. en J. A. Michon. Beslissen, wat is dat voor een proces?

Gedrag, tijdschrift voor psychologie, 8e jrg., nr. 6, 1980, blz. 335-360.

Zoomer, O. Straftoemeting zware criminaliteit. ('s-Gravenhage, WODC, nog niet gepubliceerd).

Aanbevolen literatuur

Heijder, A. The recent trend toward reducing the prison population in the Netherlands.

International journal of offender therapy and comparative criminology, 18e jrg., nr. 3, 1974, blz. 233-240.

30

Hofer, H. Dutch prison population.

In: Rapport från nordiska samarbetsrådets för kriminologi, forskarseminarium, 22-25 maj 1975, på Fjellhvil, Norge.

Stockholm, Nordiska samarbetsrådet för kriminologi, 1975, blz. 104-150.

Kyvsgaard, B. Imprisonment in the nordic countries.

In: Crime and crime control in Scandinavia 1976-'80; ed. by N. Bishop.

Z. pl., Scandinavian Research council for criminology, 1980, blz. 53-58.

Schaffmeister, D. Kriminalität und Strafrechtsanwendung in den Niederlanden.

Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 28e jrg., nr. 1, 1978, blz. 309-342.

Proportie en duur van gevangenisstraffen

De Verenigde Staten vergeleken met Nederland,
Denemarken en Zweden*

door E. Doleschal

32

Uit opinie-onderzoek is gebleken, dat 83% van de Amerikanen het eens is met de stelling, dat politie en andere wetshandhavende instanties harder moeten optreden tegen criminaliteit. 79% zegt eerder te stemmen op degene, die van mening is dat misdaad met harde middelen bestreden moet worden. De vraag is of men zich realiseert dat in de Verenigde Staten het aantal gevangenen per hoofd van de bevolking groter en de gemiddelde duur van de gevangenisstraffen langer is dan in welk land dan ook. Een conservatieve schatting geeft aan, dat op 1 januari 1976 215 wetsovertreders per honderdduizend inwoners van hun vrijheid beroofd waren, waarbij opgemerkt kan worden dat dit aantal snel stijgt. In 1974 bedroeg de duur van de gevangenisstraffen in 2% van de gevallen minder dan één jaar, in 24% één tot vijf jaar en in 74% vijf jaar of meer. Tenslotte zitten zevenhonderd personen gevangen, die veroordeeld zijn tot de doodstraf. Hieronder worden achtereenvolgens Nederland, Denemarken en Zweden besproken, drie landen, die criminaliteit op een heel andere wijze benaderen.

Nederland

Sinds de Tweede Wereldoorlog die heeft geleid tot de kennismaking van vele vooraanstaande Nederlanders met gevangenisstraffen, is het aantal gevangenen gedaald tot achttien per honderdduizend inwoners in 1976. Criminologisch onderzoek in Nederland heeft op duidelijke wijze aangetoond, dat gevangenisstraf stigmati-

* Dit is een verkorte weergave van: Rate and Length of Imprisonment. How does the United States compare with The Netherlands, Denmark, and Sweden? In: Crime and Delinquency, 23e jrg., nr. 1, januari 1977, blz. 51-56.

serend en dépersonaliserend werkt en daarnaast weinig zinvol is gebleken. Dit onderzoek heeft invloed gehad op pers, publieke opinie en rechterlijke macht. First offenders worden zelden vervolgd en alleen in geval van zeer zware misdrijven wordt voorlopige hechtenis toegepast. De gevangenen zijn relatief klein en hoewel de criminaliteit niet afgenomen is, is het aantal gevangenisstraffen gedaald en de duur ervan verkort, zodat vele gevangenen gesloten konden worden. Aangezien te verwachten is dat deze tendens zich voortzet is Nederland op weg naar een feitelijke afschaffing van gevangenen. De oorzaak, die hieraan ten grondslag ligt is de tendens tot een grotere mate van tolerantie in de Nederlandse samenleving.

Denemarken

Sinds 1898 is in Denemarken niemand meer ter dood gebracht. Het respect voor burgerrechten en het menselijk leven wordt geïllustreerd door het feit dat de politie tussen 1965 en 1975 slechts in zeventien gevallen gebruik heeft gemaakt van een vuurwapen. De gevangenen zijn daar klein en de hoeveelheid gevangenispersoneel per gevangene is groot. Verder genieten gevangenen een groot aantal vrijheden en zijn de omstandigheden, waaronder een vrijheidsbenemende straf ondergaan moet worden humaan. Het aantal gevangenen bedroeg op 31 december 1973 28 per honderdduizend inwoners. Van de 2408 in 1972 opgelegde gevangenisstraffen duurde 25% drie maanden, 56% procent meer dan drie maanden tot één jaar en 19% meer dan een jaar. Slechts tien personen werden veroordeeld tot een gevangenisstraf van meer dan acht jaar. In Denemarken is men unaniem van mening dat behandeling in de maatschappij de voorkeur geniet boven vrijheidsbeneming.

In 1973 heeft de wet gezorgd voor een nog mildere veroordelingspraktijk. Afgeschaft werd de mogelijkheid tot het bevelen van voorlopige hechtenis, plaatsing in jeugdgevangenen, veroordeling tot opname in psychiatrische inrichtingen en tot op zekere hoogte vrijheidsbeneming van psychopaten. Sinds deze wet van kracht werd, kan ten aanzien van minder ernstige diefstallen geen vervolging meer plaats-

vinden, maar deze zaken moeten buiten de rechter om d.m.v. een geldboete afgehandeld worden. De wetgever stimuleert de voorwaardelijke veroordeling. Een veroordeling tot gevangenisstraf van onbepaalde duur is slechts mogelijk t.a.v. meerderjarige gewoonte-misdadigers van zeer ernstige misdrijven. Soft-drug gebruikers worden zelden vervolgd en hard-drug verslaafden worden niet streng aangepakt. De concentratie richt zich daarentegen veel meer op het opsporen en vervolgen van handelaren. Nadat pornografie uit het wetboek van strafrecht is gehaald, is het aantal seksuele misdrijven sinds 1967 met meer dan de helft gedaald. Op de kleine criminaliteit wordt steeds minder nadruk gelegd, maar de opsporing en vervolging van ernstige economische misdrijven wordt onder leiding van een gespecialiseerde Officier van Justitie, die over het gehele land bevoegd is, ter hand genomen. Het Deense systeem geeft een indicatie, dat de korte duur van gevangenisstraffen samen met het milde klimaat in de relatief kleine en open gevangenissen bijdragen tot orde en rust in deze instellingen.

Zweden

De Zweedse wetgever onderkent al geruime tijd dat het oude rechtssysteem, zoals dat in de meeste andere landen functioneert, vooral de armen in de samenleving belast. Daarom legt het huidige wetboek van strafrecht minder nadruk op traditionele vormen van criminaliteit, bijv. eenvoudige diefstal en diefstal met braak, maar aan de andere kant is een aantal gedragingen strafbaar geworden, die dat vroeger niet waren en veeleer de rijkere betreffen. Voorbeelden zijn: misbruik van rechtspersonen, witte-boorden criminaliteit, milieu-misdrijven en belastingfraude.

De mogelijkheid tot vrijheidsbeneming is zeer beperkt. In Zweden bedroeg de gevangenisbevolking in 1975 gemiddeld 32 personen per honderdduizend inwoners. Van de opgelegde gevangenisstraffen bedroeg 76% minder dan vier maanden en 91% minder dan één jaar. Veroordeling tot gevangenisstraf van onbepaalde duur is niet meer mogelijk en in toenemende mate wordt gebruik gemaakt van geldboetes en andere niet vrijheidsbenemende straffen. De

hoogte van de boete is zowel afhankelijk van het gepleegde misdrijf als het inkomen. In 1978 bestond 78% van de straffen uit het betalen van geldboetes. De basis van het Zweedse strafrecht-systeem is de gedachte dat de wetsovertreder een produkt is van de maatschappij, waarin hij leeft. Hij wordt slechts gestraft voorzover het misdrijf hem zelf te wijten is en niet voorzover zijn falen door de maatschappij veroorzaakt is. Dit staat in scherpè tegenstelling met de overtuiging in de Verenigde Staten.

De gevangenissen zijn klein: de helft heeft een capaciteit van minder dan dertig personen en de grootste kan 425 gevangenen opnemen. De levensomstandigheden van de gevangenen zijn zeer goed. Genoemd kunnen worden: de grote mate van privacy, mogelijkheden tot intiem contact met huwelijkspartner en bezoek zonder toezicht. Bijna alle gevangenissen zijn open instellingen. De gevangenen werken full-time tegen relatief hoge lonen en hun arbeid houdt niet een vrijblijvend bezig zijn in, maar is gericht op commerciële produkten van hoge kwaliteit. Een voorbeeld van het unieke Zweedse gevangenisstelsel is Grurberget. Een open gevangenis, bestaande uit kleine huisjes, waarin langdurig gestraften met hun eventuele echtgenote, kinderen of vriendin vijf weken vakantie kunnen houden. Er is geen bewaking of omheining. Ondanks deze vooruitgang heerst geen tevredenheid over de status quo. Men is het erover eens, dat gevangenisstraf een negatieve invloed heeft en de criminaliteit niet doet afnemen. De Minister van Justitie heeft een oproep gedaan om het gevangenisstelsel in de nabije toekomst af te schaffen. Geconcludeerd kan worden, dat Zweden leider is op het gebied van correctionele hervorming, omdat het daarvoor gekozen heeft en het beleid gebaseerd is op feitelijke gegevens en rationaliteit en niet op publieke opinie en emotionaliteit.

Conclusie

Slechts weinig landen vinden het vanzelfsprekend om zich te houden aan de verklaring van de rechten van de mens. Nederland, Denemarken en Zweden behoren tot deze kleine groep. Toch zijn de Zweden in het

geheel niet tevreden met hun beleid t.a.v. criminaliteit; er zijn radicalere humanitaire hervormingen in de maak. Wat zou de Nederlander of Scandinaviër, die in Amerika het strafrechtstelsel zou bestuderen, kunnen rapporteren? Hij zou zien, dat de gevangenisbevolking ongelofelijk snel toeneemt. Indien hij naar Florida zou gaan, zou hij ontdekken dat op 1 januari 1975 11420 personen in de staatsgevangenis zaten, op 1 januari 1976 15709 en op 30 juli 1976 17632. Hij zou zien, dat in de staatsgevangenis, county jails, federale gevangenis en jeugdinstellingen bij elkaar 33000 inwoners van Florida gevangen zaten. Aangezien de bevolking daar de helft zo groot is als in het hoog geïndustrialiseerde, verstedelijkte en overbevolkte Nederland, is het aantal gevangenen per hoofd van de bevolking zestien maal zo hoog als in Nederland. Als hij zou trachten er achter te komen wat de redenen hiervoor zijn, zou hij zien dat wetsovertreders, die in Nederland niet eens vervolgd zouden worden, in Florida gevangenisstraf opgelegd krijgen. Indien onze bezoeker naar Arizona zou gaan, zou hij tot de ontdekking komen dat volgens een recente wet levenslang gestraften pas na 25 jaar eventueel voorwaardelijk in vrijheid gesteld kunnen worden. Hij zou zien dat in de staat New York een inbreker, die tweehonderd dollar heeft buitgemaakt in de gevangenis gezet wordt, wat 26000 dollar per jaar kost. Onze bezoeker zou constateren, dat een soortgelijk patroon voor vrijwel elke staat en het federale systeem geldt: d.w.z. een toename van het aantal en de duur van gevangenisstraffen, een afname van het aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen en politici en publiek, die schreeuwen om meer van hetzelfde. Zou onze hypothetische bezoeker niet tot de conclusie komen, dat het Amerikaanse rechtstelsel stapel-gek is geworden? 'De Denen kunnen iets leren van de Zweden en de Amerikanen moeten zowat alles nog leren'*

* David A. Ward, *Inmate Rights and Prison Reform in Sweden and Denmark*.

De relatieve mildheid van het Nederlandse strafrechtelijke systeem*

door prof. mr. L. H. C. Hulsman

Uit de statistieken met betrekking tot strafrechtspleging blijkt dat het strafrechtstelsel hier ten opzichte van andere landen minder gebruik maakt van vrijheidsbeneming. De mildheid van het Nederlandse stelsel blijkt ook, zij het minder tastbaar, uit bijv. het klimaat tijdens de terechtzitting, de verhouding tussen gevangenen en bewakingspersoneel en de misdaadverslaggeving.

Hoe kan deze relatieve mildheid verklaard worden? Er is wel naar voren gebracht, dat de geringe mate waarin in Nederland gebruik wordt gemaakt van vrijheidsbeneming via het strafrechtelijke stelsel samen zou kunnen gaan met een grote mate van intramurale behandeling op andere, niet-strafrechtelijke gebieden zoals jeugdzorg en psychiatrische behandeling. Bij nadere beschouwing echter blijkt de vermindering van de gevangenisbevolking samen te gaan met een vermindering van intramurale behandeling op deze andere gebieden.

Vermeende stabiliteit en homogeniteit van de Nederlandse samenleving kunnen geen verklaring zijn voor de relatieve mildheid. Hier voltrekken zich immers waarschijnlijk in heviger mate dan in andere West-Europese landen, juist die veranderingsprocessen, die in het verleden overal hebben geleid tot grotere onderdrukking. De bevolkingsgroei is groot en de groep vijftien- tot twintigjarigen, waaruit altijd het grootste aantal wetsovertreders voortkomt, is verhoudingsgewijs tamelijk groot: tussen de 17 en 18% van de totale bevolking.

* Dit is een verkorte weergave van: The relative mildness of the Dutch criminal justice system: an attempt at analysis.

In: Introduction to Dutch law for foreign lawyers; ed. by D. C. Fokkema, W. Chorus, E. H. Hondius et al. Deventer, Kluwer 1978. Blz. 373-377.

De verstedelijking heeft zich voortgezet, de traditionele beroepsstructuur verandert snel en ideologische waarden veranderen nog sneller en radicaler. De Nederlandse samenleving heeft ook de laatste jaren vele duizenden buitenlanders opgenomen. Tenslotte is dit land een internationaal verkeersknooppunt, één van de voornaamste Europese centra voor jeugdtoerisme en een vluchtoord voor vele jongeren, die het sociale klimaat in hun land te onderdrukkend vinden. Vele jongeren die zich hier laten behandelen voor drugsverslaving zijn buitenlanders, die niets zien in de in eigen land geboden hulp, omdat de behandelingscentra daar zo nauw verbonden zijn met het strafrechtstelsel.

De factoren die een belangrijke rol spelen bij de relatieve mildheid kunnen onderverdeeld worden in *externe* factoren, d.w.z. de factoren die verband houden met de samenleving, waarin het strafrechtstelsel functioneert en *interne* factoren, die inherent zijn aan het stelsel zelf.

38

Externe factoren

Een aantal *externe* factoren verdient bijzondere aandacht.

- 1) Ons land houdt een uitgebreid scala van sociale voorzieningen in stand, dat niet alleen mogelijkheden geeft tot het verkrijgen van een uitkering, maar ook bijv. voorzieningen schiept voor diegenen, die moeite hebben zich aan te passen aan de gewone werkomstandigheden.
- 2) Er is een uitgebreid netwerk van jeugdcentra, waarvan de activiteiten voor een aanzienlijk deel door de jongeren zelf bepaald worden. Ze worden niet door de overheid beheerd. Aangezien ze wel door de overheid gesubsidieerd worden, wordt de communicatie tussen de maatschappelijk werkers die aan deze centra verbonden zijn en bijv. politie en Openbaar Ministerie vereenvoudigd.
- 3) Er zijn honderden welzijnsinstellingen, met zo'n achtduizend professionele maatschappelijk werkers in dienst en hun benadering is meer cliënt-gericht dan in vele andere landen. Deze instellingen houden zich vaak bezig met sociale actie, die er op gericht is de levensomstandigheden van cliënten te verbeteren. Verder dragen ze bij tot een betere communi-

catie tussen de politieke machthebbers, ministeries, politie en gerechtelijke autoriteiten enerzijds en anderzijds de groepen die vatbaar zijn voor secundair deviant gedrag, door als bemiddelaar tussen die twee werelden op te treden.

4) De massa-media spelen een belangrijke rol bij het doorbreken van het isolement van minderheidsgroepen. Doordat ze vrij veel aandacht besteden aan het strafrechtelijke systeem als een sociaal probleem op zich, dragen ze er toe bij de stigmatisering van gedetineerden en hun gezinnen tegen te gaan.

5) De welzijnsinstellingen (inclusief de reclasseringsverenigingen) en de Coornhert-Liga vormen een invloedrijke pressiegroep, die verandering van het strafrecht nastreeft.

Voorafgaand aan een analyse van de *interne* factoren zal eerst nauwkeurig bepaald moeten worden hoe de totale bevolking van ingesloten wetsovertreders in Nederland, in tegenstelling tot in andere landen geproduceerd wordt. Het kleinere aantal ingeslotenen kan verband houden met:

– een kleiner aantal bekend geworden misdrijven

– een geringere toepassing van effectieve vrijheidsstraffen in vergelijking met andere sancties

– kortere gevangenisstraffen, wat op zijn beurt een weerspiegeling kan zijn van een ander veroordelingsbeleid of een ander beleid met betrekking tot vervroegde invrijheidsstelling.

Het aantal bekend geworden misdrijven per hoofd van de bevolking is in Nederland vermoedelijk wat lager dan in vele andere landen. Uit een studie betreffende de Nederlandse en Zweedse gevangenisbevolking* blijkt, dat dit aantal in Nederland constant lager is dan in Zweden. Hierdoor wordt echter slechts gedeeltelijk het significante verschil in grootte van de gevangenisbevolking verklaard. In tegenstelling tot in andere landen wordt in Nederland een vrij groot aantal zaken geseponeerd en slechts in een gering aantal gevallen

* Hanns v. Hofer, Dutch prison population, 1975, Scandinavian Research Council for Criminology.

een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd of een voorwaardelijke ten uitvoer gelegd. In Zweden wordt per hoofd van de bevolking bijna 15% vaker dan hier een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. Maar ook dit is slechts een gedeeltelijke verklaring voor het hierboven genoemde verschil. De voornaamste verklaring is de *korte duur* van de opgelegde gevangenisstraffen. De aanzienlijke vermindering van de gevangenisbevolking in de laatste jaren kan voor het grootste gedeelte worden toegeschreven aan het opleggen van kortere gevangenisstraffen.

Interne factoren

40

Welke *interne* factoren dragen hiertoe bij? Eén groep factoren houdt verband met de wettelijke regels betreffende vervolging en veroordeling. Het Openbaar Ministerie heeft een grote mate van vrijheid al dan niet tot vervolging over te gaan en zij kan, met instemming van verdachte, de hulp inroepen van niet met het strafrechtstelsel verbonden welzijnsinstellingen. Verder is de minimumstraf voor de meeste delicten een voorwaardelijke boete van vijftig cent en voor zwaardere misdrijven (als moord) een voorwaardelijke gevangenisstraf van één dag. De rechter heeft hiernaast een vrijwel onbepaalde vrijheid in het opleggen van voorwaardelijke gevangenisstraffen. Verder kunnen in dit verband ook de regels genoemd worden die betrekking hebben op de maximumstraffen ingeval van samenloop. Tenslotte is de strafbaarheid van verdachte in Nederland beperkter dan in vele andere landen.

Een tweede groep interne factoren die bijdragen tot matiging behelst de samenstelling (hoeveelheid personeel en opleiding) van de verschillende afdelingen, waaruit het strafrechtelijke systeem is opgebouwd. Het opleggen van een onvoorwaardelijke gevangenisstraf is één van de meer tijdrovende en bewerkelijke bezigheden van Openbaar Ministerie en Rechterlijke Macht, die vanouds de kern van het strafrechtelijke systeem vormen. De belangrijkste factor in deze groep is dan ook, dat het aantal Officieren van Justitie en rechters klein is en zij daardoor slechts een beperkt aantal zaken kunnen verwerken.

Verder is de positie van de reclassering een factor die in deze groep thuishoort. Het aantal maatschappelijk werkers in de reclasseringsinstellingen is vele malen groter dan het aantal rechters en Officieren van Justitie. De reclasseringsmedewerkers dragen op verschillende manieren bij tot de mildheid van het strafrechtstelsel. Zowel in Nederland als elders zijn de opvattingen van Officieren van Justitie en rechters met betrekking tot de ernst van het misdrijf en schuld van verdachte van grote invloed bij de bepaling van de straf. De opgelegde straf geeft weer in hoeverre de strafoplegger verdachte zijn daad verwijtbaar acht. Doordat het reclasseringsrapport verdachte in zijn menselijke hoedanigheid beschrijft wordt het eenvoudiger te begrijpen waarom deze de wet heeft overtreden. Het heeft zeer zeker een matigend effect op de opvatting van de rechter aangaande de 'slechtheid' van het misdrijf of de verdachte.

41

Verder bevat dit rapport feitelijke informatie betreffende de (vaak ernstige) gevolgen van gevangenisstraf voor verdachte en zijn omgeving.

Hoewel de reclasseringsinstellingen een aanhangsel zijn van het strafrechtstelsel, zijn ze tegelijkertijd onderdeel van het netwerk van welzijnsinstellingen, zodat in hun rapporten concrete voorstellen opgenomen kunnen worden voor een niet-strafrechtelijke benadering van de sociale en persoonlijke problemen die met het misdrijf verbonden zijn. Ze fungeren als een schakel tussen het strafrechtstelsel en de welzijnsinstellingen. Toch heeft het behandelingsmodel en daarmee het risico van escalatie van het strafrechtstelsel hier niet de overhand gekregen, omdat het welzijnswerk in Nederland meer cliënt-gericht is geworden dan in andere landen. Daarnaast hebben Openbaar Ministerie en Rechterlijke Macht geen serieuze pogingen in het werk gesteld om controle te krijgen over het welzijnswerk, wat gedeeltelijk toegeschreven kan worden aan de beperkte hoeveelheid werk, die ze kunnen verzetten.

Een derde factor is de geringe mate, waarin het strafproces afhankelijk is van juridische overwegingen. Dit vereenvoudigt de wisselwerking tussen het strafrechtstelsel en de sociale wer-

kelijkheid. Het vereenvoudigt tevens het informele contact tussen juristen binnen het systeem en niet-juristen binnen en buiten het systeem. Verder gaat er invloed vanuit op het strafproces zelf. Griffith* heeft een onderscheid gemaakt tussen twee modellen van strafprocesrecht: het strijdmodel en het gezinsmodel. Het strafproces in Nederland benadert het gezinsmodel in tegenstelling tot de meeste landen met Anglo-Amerikaans recht. De aanzienlijke de-escalatie in het strafrecht gedurende de laatste tien jaar is eerder het resultaat van een ontwikkeling, min of meer toevallig ontstaan uit de wisselwerking tussen de bovengenoemde factoren, dan van een weloverwogen beleid (waarom pas de laatste jaren luid en duidelijk geroepen wordt). Dit proces kan aanzienlijk versneld worden middels een goed opgezet en doelgericht beleid ten aanzien van het strafrecht.

* J. Griffith, 'Ideology in criminal procedure or a third 'model' of the criminal process', Yale Law J., 1970, Vol. 79 no. 3, blz. 359-391 en 410-417.

Zo kan het bij ons ook: enkele gedachten over het Nederlandse strafrechtstelsel*

door Polly D. Smith

Internationaal is men het erover eens dat Nederland het laagste detentiecijfer heeft van alle Westerse geïndustrialiseerde landen, nl. 24 gedetineerden per 100.000 inwoners. Dit is minder dan één tiende van het Amerikaanse cijfer en, verrassend genoeg, één derde van dat van Zweden. Dit feit heeft buitenlanders aangemoedigd tot een nadere studie, opdat wellicht hun detentiecijfer omlaag gebracht kan worden. Kort geleden hebben we met twintig Amerikanen een onderzoek in Nederland verricht.

43 Hoewel we allemaal verschillend dachten over het Amerikaanse strafrechtstelsel, waren we overtuigd van de noodzaak om de populatie van Amerikaanse gedetineerden te verkleinen. Twee weken lang hebben we alle aspecten van het Nederlandse strafrechtstelsel en de daaraan verbonden maatschappelijke instanties bestudeerd. Bovendien hebben we door middel van observaties, interviews en literatuurstudie getracht belangrijke maatschappelijke waarden uit de Nederlandse historie te leren kennen. 'Dat kan hier in de Verenigde Staten niet', hoort men vaak zeggen over Nederland. Hoewel bepaalde culturele verschillen niet te ontkennen zijn, heeft deze reactie veel weg van een primitieve verdediging. Mij trof het nl. dat Nederland en de V.S. bepaalde maatschappelijke opvattingen als basis voor hun cultuur gemeenschappelijk hadden. Zeer belangrijk lijkt me dat het lage detentiecijfer in Nederland het gevolg is van een consequentere uitvoering van deze ideeën in het rechtssysteem.

Ik zeg daarom 'Dat kan ook hier'. Als we de kennis over Nederland afdoen als zijnde irrelevant voor de Amerikaanse samenleving, missen

* Dit is verkorte weergave van: It can happen here: Reflections on the Dutch system.

In: Prison Journal, nr. 2, herfst-winter 1978, blz. 31-37.

we een leerzame leidraad. Als we ons rechtstelsel uitwerken in overeenstemming met onze maatschappelijke grondbeginselen, zullen onze detentiecijfers wellicht die van Nederland benaderen.

Maatschappelijke opvattingen

De twee maatschappelijke opvattingen waarnaar ik verwezen heb, zijn:

- 1) dat de overheid zo min mogelijk moet ingrijpen in de levenssfeer van een individu;
- 2) dat het vrije ondernemerschap met een concurrerend aanbod de beste manier is om te voldoen aan onze behoeftes en om kwaliteit te garanderen.

Ons rechtssysteem blijft achter bij deze ideeën/waarden — die ieder Amerikaans staatsburger onderschrijft — en is er zelfs in tegenspraak mee. Dit in tegenstelling tot Nederland waar het rechtstelsel beter aansluit bij deze opvattingen. Tegenwoordig neigt bijna het gehele Amerikaanse strafrechtstelsel naar een ingrijpen van de overheid in de levenssfeer van een individu. De politie wordt — omdat er dan promotie gemaakt kan worden — aangemoedigd meer arrestaties te verrichten in plaats van om conflicten op te lossen, bijvoorbeeld door zaken te regelen middels verwijzing naar instituties buiten de justitiële sfeer. Aanklagers en rechters, als gekozen ambtelijke vertegenwoordigers, zien zichzelf als spreekbuis van de publieke opinie, hetgeen vertaald wordt in termen van een 'sluit ze maar op'-filosofie. Zelfs wanneer soepeler wordt opgetreden — bijvoorbeeld bij een voorwaardelijke veroordeling — kan dit leiden tot een — niet noodzakelijk onwettige — beperking van het gedrag van een individu. De duur van gevangenisstraffen in de V.S. is in het algemeen de hoogste van alle Westerse landen: een gemiddelde strafduur van 13½ maand, terwijl dat in Nederland gemiddeld 35 dagen is. Tevens wordt in de V.S. een gedetineerde niet na een zekere periode voorwaardelijk vrijgelaten; dit gebeurt pas na officiële toestemming van een overheidsorgaan. Wanneer tenslotte deze toestemming los komt, kan gedurende verscheidene jaren iemand onder toezicht gehouden worden, waarbij men beperkingen in het gedrag oplegt.

Het schijnt dat men in Amerika gelooft in een

overheidsbemoeyenis met het leven van haar burgers, die tot een minimum is beperkt, 'criminelen' uitgezonderd. In Nederland echter is een rechtssysteem ontworpen waarin de 'criminelen' behandeld worden in overeenstemming met een minimale overheidsbemoeyenis.

Grondprincipes van het Nederlandse rechtstelsel

In het Nederlandse rechtstelsel hanteert men twee grondprincipes. Ten eerste, het zogenaamde opportuniteitsbeginsel: vervolging en veroordeling behoeven niet plaats te vinden, zelfs in geval iemand duidelijk de wet heeft geschonden, tenzij men ervan overtuigd is dat een veroordeling effectiever is dan een minder drastische maatregel. Ten tweede: men is ervan overtuigd dat een gevangenis een schadelijke instelling is waarnaar zo min mogelijk verwezen moet worden — een laatste middel. 45 Noch de rechterlijke macht, noch het Nederlandse publiek, zien in vervolging of detentie een middel tot verbetering, afschrikking of ongeschiktverklaring. Veroordeling en detentie worden bijna altijd beschouwd als symbolen voor de grenzen der maatschappelijke tolerantie. De enige betekenis van gevangenisstraf is dat de geloofwaardigheid van het rechtstelsel gehandhaafd blijft, niet zozeer door de uiteindelijke sanctie tot detentie, doch veeleer doordat de mogelijkheid tot detentie bestaat. Gerechtelijke autoriteiten zijn gemachtigd deze beginselen uit te voeren met als gevolg een beperking van de staatsbemoeyenis in de privé-sfeer. Het uiteindelijke resultaat is dat personen als het ware uit de buurt gehouden worden van het gerecht en de gevangenis. Zo krijgt de politie bijvoorbeeld van het OM opdracht geen arrestaties te verrichten bij lichte misdrijven als 'onbeduidende' gevallen van diefstal. Nadat een arrestatie is verricht, wordt de zaak verwezen naar de Officier van Justitie, die beoordeelt of vervolging plaats zal vinden. De OvJ heeft het exclusieve recht wel of niet tot vervolging over te gaan. Dit betekent onder meer dat een OvJ — gelijk een Amerikaanse rechter — iemand een reprimande kan geven. Wegens de toepassing van het opportuniteitsbeginsel leidde de helft (54%) van de arrestaties niet tot

vervolging. Ik was ervan overtuigd dat dit gebeurt ongeacht of iemand schuldig is, of ongeacht of de politie correct is opgetreden. De status van de Nederlandse rechters draagt tevens bij tot een minimale overheidsbemoeienis. De rechters worden nl. benoemd door het Ministerie van Justitie nadat zij een juridische opleiding hebben gevolgd en verplicht acht jaar stage hebben gelopen bij uiteenlopende rechterlijke instanties. Zodoende kan men van rechter spreken als een beroep dat los staat van politieke aspiraties. Deze status weerhoudt de Nederlandse rechter enigszins van het innemen in het openbaar van standpunten ten aanzien van de wetshandhaving; standpunten die veelal de publieke opinie inzake de houding ten aanzien van criminelen kunnen vormgeven. De rechters lijken daarentegen meer beïnvloed te worden door de standpunten van het Ministerie van Justitie, of door diegenen die uit hoofde van hun beroep in het justitiële apparaat werkzaam zijn, zoals reclasseringsambtenaren, artsen en psychiaters. Met gevolg dat de rechters er toe neigen hun bevoegdheden te gebruiken ter staving van genoemde juridische grondprincipes. De veelvuldige veroordeling tot boetes — in 1975 in 64% van alle veroordelingen bij ernstige overtredingen en de korte gevangenisstraffen — in 75% van de zaken minder dan drie maanden en in 20% van drie maanden tot een jaar — illustreren deze houding. Aldus resulteert het rechterlijk beleid inzake veroordelingen in relatief — ten opzichte van de VS — lage aantallen gedetineerden met een korte detentieperiode.

Het strafrechtssysteem zelf biedt mogelijkheden om te komen tot een minimale overheidsbemoeienis. Voor de meeste overtredingen gelden wettelijke minima in termen van voorwaardelijk geldboetes en voor ernstiger overtredingen komen deze minima neer op een dag detentie. Deze vastgestelde minima vermeerderen aldus niet het gebruik en verhogen niet de duur van de detentie. Ook heeft men in Nederland niet een systeem van alternatieven voor insluiting of detentie ontwikkeld dat beheerd wordt door personen benoemd door de rechterlijke instanties. Vaak wordt daarentegen verwezen naar particuliere organisaties met uiteenlopende doeleinden ten behoeve van thuislozen, immi-

granten, pleegkinderen, etc. De mogelijkheid tot stigmatisering, discriminatie en excessieve controle wordt daarom gereduceerd. Behalve dat deze programma's worden uitgevoerd door particuliere organisaties wordt het toezicht uitgeoefend door de politie. Veroordelingen die niet leiden tot detentie hebben — dit in tegenstelling tot de VS — niet geleid tot een uitgebreidere sociale controle.

Hoewel het Nederlandse justitiële systeem een enigszins inconsistent en discriminerend karakter heeft, komt het toch dichter dan in de VS het geval is, bij het idee van een minimale overheidsbemoeyenis. Het stelsel van wetten nl. legt dit principe vast in een aantal praktische richtlijnen en maakt daarom consequenter gebruik van structuren om dit principe te realiseren. Ergo: relatief lage detentiecijfers.

Ook het tweede maatschappelijke idee — betreffende het vrije ondernemerschap — is in de praktijk diepgaander uitgewerkt dan in het Amerikaanse systeem. Wellicht is het juist te stellen dat de overeenkomstige Nederlandse elementen uit het Amerikaanse systeem meer in overeenstemming zijn met de ethiek van het vrije ondernemerschap, daar deze elementen in Nederland zich overwegend buiten het justitiële apparaat bevinden en dus — per definitie — consistent zijn met dit idee.

De Amerikaanse opvatting over rechtvaardigheid en, algemener, over de wijze waarop tegevoet gekomen moet worden aan sociale noden en behoeften, vindt men terug in de activiteiten van bestuurlijke organisaties. Door particuliere, charitatieve instellingen wordt eveneens hulp verleend. Instellingen voor rechtshulp, opvangcentra e.d. en vacaturebanken voor ex-gedetineerden zijn alle initiatieven 'vanuit de basis'. De instellingen zijn dun gezaaid en hebben voortdurend te kampen met budgettaire tekorten. Hun projecten moeten voortdurend hun 'nut' bewijzen en kostbare tijd wordt gespendeerd aan het binnenhalen van geldelijke bijdragen. Dit in tegenstelling tot de instanties die behoren tot het officiële rechtssysteem, die elk jaar verzekerd zijn van een vast budget en waar relatief weinig verantwoording afgelegd moet worden voor hun activiteiten. In een periode waarin de nadruk valt op sluitende staatsbegrotingen en lagere belastingtarieven,

zal de druk om alle 'franje buiten de staatsmachinerie om' te elimineren, nog groter zijn. Hoewel het ondenkbaar is dat er in Nederland, of een ander land, elkaar beconcurrerende overheidsinstellingen bestaan, kent de Nederlandse overheid een subsidiebeleid voor de particuliere, maatschappelijke hulpverlening. Deze hulpverlening heeft als doel bijstand te verlenen, via advocaten, aan personen die met de wet in aanraking zijn gekomen; het equivalent van de Amerikaanse probation service. Deze hulp strekt zich in Nederland tevens uit tot het zoeken van woonruimte en passend werk. Sommige instellingen zijn politiek actief om de status van hun cliënten te verhogen. Het aantal cliënten van elke instelling heeft grote invloed op de hoogte der toegekende subsidie. Bovendien leggen deze instellingen door middel van publieke discussies over hun rol in het justitiële apparaat, verantwoording af van hun werkzaamheden. Het verwerven van cliënten en deze discussies tussen de instellingen, gaan het indutten, zo kenmerkend voor onze staatsinstellingen, tegen. Het zijn aansporingen om de kwaliteit der geboden diensten op te schroeven. Voorts wordt, door het verband tussen cliëntenbestand en toegekende subsidie, de nadruk gelegd op rechtshulp, hetgeen bevorderlijk is voor lage detentiecijfers.

Kenmerken van het Amerikaanse systeem

Welke factoren belemmeren in de VS een samengaan van genoemde maatschappelijke opvattingen en het justitieel systeem? Waarom heeft men op dit punt in Nederland meer succes? Hieronder volgen enkele gedachten daarover.

Wellicht de belangrijkste factor is, dat na de Tweede Wereldoorlog in Nederland de inkomensverschillen zijn verkleind. Zware successierechten, een progressief belastingstelsel en goede sociale voorzieningen dragen bij tot economische stabiliteit en rechtvaardigheid. Talrijke studies hebben economische omstandigheden, werkloosheid en inkomensongelijkheid in verband gebracht met detentiecijfers. Toch worden in de VS sociale misstanden gecontinueerd, die men — paradoxaal — probeert op te lossen door personen op te sluiten. Deze staatsinterventie is een duidelijke schijnoplossing die

sociaal-economische verschillen verscherpt.

In de tweede plaats: in de VS is er een tendens naar een verstrengeling van het justitiële systeem met het lokale politieke gebeuren.

Niet alleen worden rechters en aanklagers gekozen, doch plaatselijke politici beheersen vaak het werkgelegenheidsbeleid in sectoren als de politie, gevangeniswezen, reclassering en de rechterlijke macht. Het staatsmonopolie in het justitiële apparaat en in de sociale hulpverlening is in het belang van politici.

Ten derde hebben de VS een niet te ontkennen slechte naam op het gebied van de rassenverhoudingen. De geschiedenis — golven immigranten, slavernij — heeft zijn beloop gehad, maar we kunnen proberen de huidige maatschappelijke spanningen en vooroordelen weg te nemen. Maar nee, we stoppen onze gevangnissen vol met overwegend zwarte mensen, vergeten dat gevangenen slechts een zeer klein deel vormen van alle misdadigers en stereotype-
49 ren dan ook criminelen als zijnde negers.

Tenslotte, terwijl we schreeuwen om een maatschappij zonder geweld, doen we weinig om dit te bereiken. We zijn eerder bekend om onze industrie, bezitsdrang en verheerlijking van wapentuig, maar het geweld in de Amerikaanse huiskamer wordt vergeten. Gewapende politie en in sommige staten de doodstraf, vormen een erediens voor het overheids geweld.

Zelfbescherming tegen economische, politieke en raciale wantoestanden komen neer op nog meer detentie. Wanneer zullen we inzien dat deze 'oplossing' op de lange duur een bijdrage is tot instandhouding van deze sociale misstanden? Ons strafrechtelijk systeem zit vol tegenstrijdigheden, maar de politieke doeleinden in dit systeem, de raciale spanningen en inkomensongelijkheden belemmeren ons deze te zien. Het wordt tijd dat we inzien dat 'het hier ook moet kunnen', willen we deze wirwar van schijnoplossingen en onrechtvaardigheden ont-
rafelen.

Het verloop van het strafproces:

een vergelijking van twee landen *

door Richard Block

50

Kenmerkend voor moderne Westerse systemen van strafrecht is, dat het strafproces een filterende werking heeft; deze werking wordt sterker naarmate het strafproces vordert. Iedere filter vertegenwoordigt een beslissingsmoment of gatekeeper (bewaker). De bewakers zijn respectievelijk het slachtoffer, de politie, de Officier van Justitie en de rechter. Zo ontstaat er een filtermechanisme dat ervoor zorgt dat niet alle verdachten alle stadia van het strafproces tot het einde toe doorlopen.

Doel van dit artikel is het vergelijken van de strafprocedures van de staat Illinois (VS) en Nederland. Illinois werd gekozen omdat het in strafrechtelijk opzicht een doorsnee-Amerikaanse staat is. Nederland werd gekozen vanwege het veel voorkomen van crimineel gedrag en het weinig voorkomen van geweld. Voorts omdat het in het algemeen bekend staat om zijn uitzonderlijk korte gevangenisstraffen en om zijn snelle procesvoering.

Het Nederlandse strafrechtelijk systeem is niet vergelijkbaar met dat van ieder ander land. Dit systeem kan niet los gezien worden van een lange traditie van tolerantie en van de traumatische gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog waardoor vele hooggeplaatste functionarissen ervaringen opdeden met gevangenis en concentratiekampen.

Hoewel Nederland en Illinois misschien niet veel

* Dit is een verkorte weergave van: The flow of criminal processing: a cross-national comparison. Paper presented at the meeting of the research committee for the sociology of deviance and social control of the International Sociological Association, Den Haag, 30, 31 augustus 1980.

met elkaar gemeen hebben, worden beide landen geconfronteerd met eenzelfde problematiek op het gebied van de criminaliteit: de dader moet gepakt worden en er moet recht worden gedaan.

Het Misdrijf

De misdaadpatronen van beide landen verschillen aanmerkelijk. Ook is er in Nederland een grotere variatie in het percentage aangiftes per soort misdrijf. In Nederland kwam driekwart van de inbraken ter kennis van de politie, maar slechts een kwart van de openbare geweldplegingen. In de VS kwam van beide misdrijven de helft ter kennis van de politie. Schade en letsel waren in de VS groter.

In een Nederlandse slachtofferstudie kwamen onder meer vragen voor over de politie-activiteiten. Het bleek dat in sommige grote steden de politie overeenkomstig officiële richtlijnen niet optreedt tegen fietsendiefstal. Van de weinige 'street crimes' die ter kennis van de politie kwamen, liep slechts 25% uit op een proces-verbaal. Verder verschillen degenen die beslissingen nemen en hun beslissingen van elkaar.

Toch is het zo dat ondanks dit alles de totale criminaliteitscijfers overeenkomsten vertonen. Uit tabel 1 (blz. 52) blijkt dat men in beide landen terughoudend is t.a.v. de gevangenisstraf. Niettemin blijkt uit deze tabel, dat er een aantal belangrijke verschillen bestaan, die hieronder nog ter sprake zullen komen.

Ter kennis van de politie gekomen misdrijven

Om een vergelijking zo goed mogelijk te kunnen maken voegden we strafbare feiten uit wetten van Illinois zodanig samen dat de overeenkomst met het Nederlandse Wetboek van Strafrecht zo groot mogelijk werd. Het getal 635 935 uit tabel 1 vertegenwoordigt een aantal van 5700 misdrijven per 100 000 inwoners; het getal 395 674 een aantal van 2900 misdrijven per 100 000 inwoners. Dit betekent dat er in 1975 in Illinois bijna twee keer zoveel misdrijven ter kennis van de politie kwamen als in Nederland.

De politie

De sterkte van de politie in beide landen is

Tabel 1. Het strafprocesrechtelijk systeem in Illinois

Illinois	
Felony and Index Misdemeanors Known to the Police	635 934
Felony and Index Suspects	180 207
Felony and Index Suspects Adult	129 086
Felony Cases, Begun Adult	43 782
Felony Convictions Adult	17 418
Felony Probation and Fines Adult	9 432
Sentenced to Felony Confinement	7 747

52

ongeveer gelijk. Eén verschil is dat in Nederland de politie een officieel erkende bevoegdheid heeft zelf zaken af te doen, terwijl deze officiële erkenning in Illinois afwezig is; de politie evenwel seponeert toch veel zelf. Er zijn overeenkomsten en verschillen tussen de politie in Illinois en Nederland. Een ander verschil is, dat de politie in Illinois voortdurend bedacht moet zijn op gewapend verzet, terwijl dat in Nederland lang niet altijd hoeft wegens de geringe omvang van het particulier wapenbezit. Het corruptie-niveau is bij de Nederlandse politie veel lager. Het ophelderingspercentage voor misdrijven was in 1976 zowel in Illinois als in Nederland 25%. Dit duidt erop dat men in beide landen wel zekerheid heeft omtrent het feit dat er een misdrijf is begaan, maar niet omtrent de identiteit van de dader. Het ophelderingspercentage voor zware geweldsmisdrijven ligt in Nederland veel hoger (82% vergeleken bij 67% in Illinois). Dit hoge percentage voor Nederland kan zowel samenhangen met plaatselijke gewoontes en met het landelijke opsporingsbeleid als met het vermogen van de politie om de daders te vinden. Ondanks ogenschijnlijke overeenkomsten is de selecterende werking bij arrestatie en strafvervolgung in Illinois veel sterker. In 1975 werd in

Nederland

Misdrijven Wetboek van Strafrecht (WvS)	
Ter kennis van de Politie	395 674
Verdachten	
Misdrijven WvS	103 063
Strafrecht, meerderjarige verdachten	
Misdrijven WvS, 1976	72 829
Strafr. meerderjarige verdachten ingeschreven ten parkette	
Misdrijven WvS	53 087
Strafr. meerderjarigen veroordeeld wegens misdrijf WvS	24 961
Onvoorw. geldboete WvS en andere veroordelingen strafrechtelijk meerderjarigen	17 648
Strafrechtelijk meerderjarigen veroordeeld wegens misdrijf uit het WvS tot gevangenisstraf	7 763

Illinois van de van misdrijf verdachte meerderjarigen 39% vervolgd; in Nederland was dat 87%.

Niet alleen het vervolgingsbeleid van beide landen verschilt, de verschillen zetten zich door tot en met de strafoplegging (zie weer tabel 1). Deze verschillen zijn voornamelijk toe te schrijven aan:

1. de rechten van de verdachte
2. het feit dat Illinois een accusatoir, Nederland een inquisitoir systeem hanteert
3. de veel grotere ruimte die het Amerikaanse rechtssysteem biedt voor het opleggen van een zware straf.

Op basis van observatie van beide systemen kan geconcludeerd worden dat in Nederland de mogelijkheid tot aantasting van de rechtspositie van de verdachte veel groter is dan in de Verenigde Staten. Toch komt in de praktijk de rechtspositie van verdachten in Illinois gemakkelijker in het gedrang en komt men daar eerder in de gevangenis terecht.

In Amerika moet de politieman zich bij uitstek hoeden voor het onrechtmatig verkrijgen van bewijs. Bij ondervraging van een verdachte, zelfs vóór de arrestatie, moet aan deze worden meegedeeld dat hij recht heeft op gratis rechtsbijstand, dat hij niet verplicht is tot

antwoorden en dat alles wat hij zegt tegen hem gebruikt kan worden. Deze rechten heeft de Nederlandse verdachte ook wel, maar hij hoeft hier niet *onmiddellijk* van op de hoogte te worden gesteld.

Tijdens de inverzekeringstelling kan hij zes uur lang verhoord worden zonder hulp van een advocaat, zodat hij zich mogelijk bedreigd voelt. Hoewel er geen aanwijzingen voor zijn dat bekentenissen worden afgedwongen, leggen de meeste Nederlandse verdachten in deze periode van zes uur een bekentenis af.

Vergeleken bij Illinois kan dus in Nederland een succesvol verloop van het proces ten koste gaan van de rechten van de verdachte. Maar hoewel de Nederlandse verdachten mogelijk een zwakkere rechtspositie hebben, worden ze in het algemeen veel beter behoed tegen langdurige opsluiting, zowel vóór als na de rechtzitting.

54

Wachten op de zitting

Beslissingen worden in Nederland in een vroeger stadium van het strafproces genomen; al snel komt de schuld of onschuld van de verdachte vast te staan. Daarna kan de Officier van Justitie al dan niet van verdere vervolging afzien. Dit kan de officier in Illinois ook, maar de meeste verdachten bekennen daar niet meteen, hetgeen gemakkelijk blijkt te leiden tot voortzetting van de vervolging. De aantallen van misdrijfverdachten zijn in beide landen ongeveer even groot, maar in Illinois blijft een veel groter percentage verdachten in voorlopige hechtenis. In de praktijk echter is in Illinois de *duur* van de voorlopige hechtenis korter. De mogelijkheid bestaat er namelijk om op borgtocht vrij te komen (tenzij op het misdrijf de doodstraf staat).

In 1975 was het aantal preventief gehechten in Illinois 137 000, tegen 6234 in Nederland.

De betere rechtspositie van verdachten in Illinois beschermt ze dus kennelijk niet beter tegen opsluiting. Als men zich realiseert dat in Illinois een veel kleiner percentage uiteindelijk wordt schuldig bevonden en men beschouwt iedere opsluiting als een straf, dan moet men concluderen dat veel meer mensen er een niet bij veroordeling opgelegde straf ondergaan dan in Nederland.

In beide landen is de macht van het Openbaar Ministerie zeer groot. De Nederlandse Officier van Justitie heeft zelfs nog meer beslissingsvrijheid: hij hoeft niet elke zaak te vervolgen, hij kan bijv. in geval van minder ernstige misdrijven met de verdachte overeenkomen dat deze een bepaalde boete betaalt (schikking).

De zitting

Het Nederlandse strafrecht is zoals gezegd inquisitoir, dat van Illinois accusatoir. Het voornaamste verschil is gelegen in de manier waarop de waarheid wordt vastgesteld. In het accusatoire systeem vindt er een aan strenge regels gebonden woordenstrijd plaats tussen verdediging en OM. In het inquisitoire systeem is het de rechter die, met behulp van het OM, de waarheid moet achterhalen. De Nederlandse rechter is geen onpartijdige arbiter, zoals de Amerikaanse, maar meer een wijs iemand die achter de waarheid probeert te komen, het bewijsmateriaal zorgvuldig weegt om schuld of onschuld vast te stellen, en op basis daarvan vonnis wijst. Er bestaat geen jury in het Nederlandse systeem. De rol van advocaat is niet duidelijk omschreven. In het algemeen pleit hij voor een lichtere straf dan die welke de officier eist. Misdrijven waarop een gevangenisstraf van zes maanden of minder staat worden veelal behandeld door een alleensprekende rechter; betreft het een bekende verdachte — en dat is doorgaans het geval — dan houdt de rechter zich voornamelijk bezig met het bepalen van de aard van de straf. Deze zittingen van de enkelvoudige kamer nemen weinig tijd in beslag, er zijn wel vijf of zes uitspraken op een dag. Als de zaak niet helemaal duidelijk is kan de rechter een nader onderzoek doen instellen door de rechter-commissaris of de zaak door de meervoudige kamer laten behandelen. Op alle strafbare feiten staat in Nederland een minimum van één dag gevangenisstraf, en in het algemeen zijn de gevangenisstraffen relatief kort. Men heeft zich afgevraagd hoe het komt dat er in Nederland zoveel bekende verdachten zijn. Voor dit verschijnsel zijn als redenen aangevoerd dat dit zou voortkomen uit de godsdienstige traditie, of dat de verdachte door de macht van het strafrechtelijk systeem onder de indruk zouden raken.

Volgens de auteur zou een derde verklaring kunnen zijn dat men snel bekent, om eerder van de zaak af te zijn. Men doet dat des te gemakkelijker, omdat de te verwachten straffen mild zijn.

Vergeleken bij Nederland verloopt het strafproces in Illinois langzaam. Uit een onderzoek van 1974 bleek dat de gemiddelde tijdsduur van arrestatie tot en met afdoening van de zaak rond de 400 dagen lag.

In Nederland lag in 1974 de periode tussen opmaken van proces-verbaal en afdoening door de rechter rond de drie maanden.

Het aantal veroordelingen wegens misdrijf in beide landen is ongeveer gelijk: in 1975 werden op de 100 000 Nederlanders 182 personen veroordeeld, tegen 204 in Illinois.

Nederland staat bekend om zijn milde strafstelsel maar, wie eenmaal in de strafrechtelijke molen zit, loopt een grotere kans dan iemand uit Illinois, om daar ook tot en met een veroordeling in te blijven. De mildheid van het Nederlandse stelsel schuilt dus niet in een gering percentage veroordelingen.

Straf en opsluiting

Wanneer men de mildheid van het Nederlandse strafstelsel wil aantonen, geeft men meestal cijfers van de gevangenisbevolking zoals die op één bepaald tijdstip is. Volgens de gegevens waren er eind 1975 in Illinois 81 afgestrafte gevangenen op een bevolkingsaantal van 100 000, tegen 9 in Nederland.

Men moet echter het hele strafstelsel in ogenschouw nemen om verantwoorde uitspraken te kunnen doen. In Illinois zitten veel meer mensen in voorlopige hechtenis, maar in Nederland krijgt een groter percentage van misdrijf verdachten gevangenisstraf (14,6% versus 8,6%).

De verschillen in eerdergenoemde cijfers over aantal afgestraften per 100 000 inwoners moeten echter worden toegeschreven aan het feit dat er in Nederland vergeleken bij andere landen zoveel *korte* vrijheidsstraffen worden opgelegd. In 1975 was de duur van 52% van de vrijheidsstraffen een maand of korter voor Nederlanders, en minder dan drie maanden voor buitenlanders.

Ter vergelijking: de gevangenisstraffen terzake

van misdrijven duren in Illinois minstens één jaar. Naast de gevangenisstraf kennen zowel Nederland als Illinois nog andere straffen. In Illinois valt de keus het meest op 'probation' (voorwaardelijke invrijheidstelling onder toezicht). In Nederland wordt naast de vrijheidsstraf vooral gebruik gemaakt van de geldboete. Een geldboete acht de auteur een zwaardere sanctie dan probation. De auteur concludeert dat de waarschijnlijkheid van het krijgen van enigerlei vorm van straf in Nederland groter is dan in Illinois. Wanneer echter besloten wordt tot een gevangenisstraf, dan zal deze meestal in Nederland van veel kortere duur zijn.

Conclusie

In Nederland en Illinois komen ongeveer evenveel misdrijven ter kennis van de politie. Maar is de dader eenmaal gepakt, dan werken de beide systemen verschillend. In het Nederlandse systeem wordt de verdachte overrompeld. Naar Amerikaanse maatstaven zijn de belangen van de partijen in het strafproces niet met elkaar in evenwicht: verhoor zonder advocaat is mogelijk, er zijn weinig bewijsregels en de rechter is geen neutrale toeschouwer. Anderzijds wordt de verdachte beschermd door de mildheid van het systeem: men is terughoudend met preventieve hechtenis en voorzover er gevangenisstraffen worden opgelegd, zijn deze van korte duur. De afschrikkende werking van de straf wordt al sinds de dagen van Jeremy Bentham geacht te berusten op drie factoren van de strafoplegging: 'sureness, swiftness and severity'. Het Nederlandse strafsysteem werkt duidelijk sneller dan dat van Illinois, en men is er minstens even zeker van een straf als in Illinois. Maar de opgelegde straffen zijn in Nederland veel minder zwaar.

Het zou interessant zijn om eens een strafstelsel dat wordt gekenmerkt door een grote mate van zekerheid en met lichte straffen, te vergelijken met een stelsel waar de zekerheid gering is en de straffen zwaar. De vraag zou dan moeten zijn, van welk stelsel de meest afschrikwekkende werking uitging.

Weten wij raad met alternatieven?*

door prof. mr. A. Heijder

58

Eeuwenlang is gedwongen opsluiting een der belangrijkste middelen geweest waarmee we strafrechtelijke maatregelen konden toepassen. Het nut ervan wordt echter heden ten dage alom betwijfeld. We gaan er van uit, dat mensen veranderen door een straf uit te zitten. De vraag rijst nu, of dit inderdaad zo is. Ook verwachten we dat mensen door het vooruitzicht van gevangenisstraf weerhouden worden van crimineel gedrag. Maar in feite weten we niet of er een verband is tussen generale preventie en het instituut gevangenis.

Wel zijn er tal van theorieën ontwikkeld m.b.t. hervormings- en rehabilitatiemodellen. Wel is er geëxperimenteerd met uiteenlopende regimes, variërend van open inrichtingen met zelfbestuur tot therapeutische gemeenschappen. Maar veel waarneembaar effect op recidivisme heeft dit alles niet opgeleverd. Zo hebben we het gevoel gekregen, dat er niet veel anders opzit dan maar door te gaan met het oude systeem van gevangenisstraf. Een lange gevangenisstraf heeft als enig zichtbaar en onbetwistbaar resultaat, dat iemand in die periode onmogelijk tot crimineel gedrag kan vervallen.

Velen zijn er van overtuigd, dat korte gevangenisstraf alle nadelen en geen van de voordelen van lange gevangenisstraf heeft. Daarom zijn er ook veel pogingen gedaan om alternatieven te bedenken voor de korte gevangenisstraf. Er zijn echter maar weinig concreet uitgewerkte plannen m.b.t. deze materie. En voor zover bekend heeft geen enkel plan, dat in de praktijk gerealiseerd is, geresulteerd in een vermindering van de gevangenispopulatie. Toch is het uitein-

* Dit is een verkorte weergave van: Can we cope with alternatives?

In: Crime and Delinquency, 26e jrg. nr. 1, januari 1980, blz. 1-9.

delijk dit laatste, waaraan de effectiviteit van elk alternatief afgemeten dient te worden. Aan deze materie zal ik in het hiernavolgende enige beschouwingen wijden.

Het radicale of liberale uitgangspunt

Overzien we de literatuur, dan wordt al snel duidelijk, dat de kreet 'alternatieven voor gevangenisstraf' twee verschillende betekenissen kan hebben. Met een alternatief kan zowel een alternatief middel voor een gelijkblijvend doel als een alternatieve doelstelling aangeduid worden. Zij, die de meest gangbare doelstellingen van het strafrechtelijk systeem verwerpen, worden algemeen aangeduid als 'radicalen'.

De jurist en criminoloog die dit standpunt innemen zien maar één taak: het ontmaskeren van de gevangenis als een van de vele structuren in onze samenleving die, naast ziekenhuizen, scholen, universiteiten en commerciële organisaties, een bijdrage levert aan de ongelijke machtsverdeling in de samenleving en op die gronden dan ook zou dienen te verdwijnen.

De politieke implicaties van deze visie zijn duidelijk: het zoeken naar alternatieven heeft geen zin, omdat elk alternatief het huidige systeem alleen maar zou versterken en een ineenstorting daarvan in de weg zou staan. Een dergelijke visie kunnen we vinden bij Thomas Mathiesen. Vervolgens is daar ook nog het 'liberale' standpunt. Het zoeken naar alternatieven vanuit deze visie houdt in, dat men nieuwe regelingen probeert te bedenken waarmee men tegemoet kan blijven komen aan de oude behoefte aan preventie en rehabilitatie met vermindering van de nadelige invloeden van gevangenisstraf.

De discussie over alternatieven kan al gauw vertroebeld raken, als niet van meet af aan duidelijk is, dat de ene gesprekspartner het over nieuwe doelstellingen heeft en de ander over nieuwe middelen. De uitgangspunten moeten dus van begin af aan duidelijk zijn. Mijn bezwaar tegen het radicale uitgangspunt is, dat het voorbijgaat aan de enorme kloof tussen de utopische horizon van de radicaal en de historisch-politieke realiteit. Voor zover ik weet heeft nog geen enkel land de gevangenis afgeschaft. Van radicalen krijg ik soms de indruk dat zij het ontstaan van een nieuwe samenleving pas dán mogelijk achten, als het denken eerst

bevrijd is van de tirannie van historische waarheden.

Vanuit mijn eigen werkervaringen bij een organisatie voor mensenrechten, alsook vanuit mijn ervaring als plaatsvervangend rechter aan de arrondissementsrechtbank te Amsterdam kan ik zeggen, dat alleen een liberale of reformistische visie reëel is. De rechtbank immers kan geen nieuwe samenleving creëren.

Rechtvaardiging van de straf

Onder wat ik zo simpelweg het 'liberale' standpunt noemde kan een reeks van verschillende visies gerangschikt worden. Tot voor kort werden afschrikking en rehabilitatie vrij algemeen beschouwd als de belangrijkste, niet ter discussie staande, doelstellingen van strafoplegging. Men had de pretentie, dat gevangenisstraf iemand zou doen veranderen; een mening die op tal van gronden aangevochten kan worden. Allereerst geldt dan, dat de doelstellingen van gevangenisstraf tevens subdoelen dienen te zijn van het totale justitiële apparaat, aangezien het daar deel van uitmaakt. Vrijheidsontneming, generale preventie en de terugkeer in de maatschappij zijn dus eveneens wettige doelstellingen van het gevangeniswezen. In de tweede plaats dienen we ons te realiseren, dat wat in de praktijk gebeurt in tegenspraak is met de stelling dat rehabilitatie de voornaamste manifeste functie van gevangenisstraf is. Mensen worden immers niet in hechtenis genomen, omdat zij aan behandeling toe zijn of omdat zij bereid zijn te veranderen. Nee, de enige reden is dat zij door de rechter tot gevangenisstraf veroordeeld werden. De veronderstelling die aan de meeste onderzoeken ten grondslag ligt, dat de juistheid van een strafmaatregel uit haar resultaten blijkt, moet dan ook als onhoudbaar worden afgewezen. Dit geldt zowel voor gevangenisstraf als voor alternatieve maatregelen. Wat dit betreft bestaat de geschiedenis van hervormingsexperimenten uit een aaneenschakeling van goede bedoelingen die op niets uitgelopen zijn. Zelfs hervormingen die een goede voortgang te zien geven zijn nog geen bewijs dat er iets wezenlijks heeft plaatsgevonden. Natuurlijk zijn er wel *bepaalde* resultaten bereikt. Als een dokter alleen maar aspirine en laxemiddelen zou hebben en deze

willekeurig aan zijn patiënten zou toedienen, dan zouden *bepaalde* patiënten precies datgene krijgen wat zij nodig hadden. Uiteindelijk zullen we de conclusies van Leslie Wilkins dienen te accepteren, dat het resultaat van een strafmaatregel min of meer hetzelfde zal zijn, ongeacht de maatregel die we nemen.

Het is een deprimerende aangelegenheid om de feitelijke situatie in gevangenissen te vergelijken met wat er aan theorieën op dit terrein ontwikkeld is. Nog sterker geldt dit, als men bepaalde geavanceerde experimenten en alle literatuur daarover vergelijkt met elders heersende verouderde situaties. Het wordt hoog tijd dat alle betrokkenen zich bezinnen op de waarden die hier een rol spelen, bepaalde onderliggende denkbeelden ter discussie stellen en eerlijk en nuchter onder ogen zien wat er in de nabije toekomst reëel bereikt kan worden.

De laatste tijd doen zich steeds meer stemmen horen van mensen, die vergelding als de belangrijkste rechtvaardiging voor strafoplegging zien. Dit juich ik toe, omdat een dergelijke visie de kern van de zaak niet verdoezelt. Nog steeds is het immers zo, dat de misdaad een kwaad is en de straf evenzeer. Strafoplegging is dan ook altijd een kwestie van kwaad met kwaad vergelden, maar dan gepaard gaande met en gerechtvaardigd door het afwegen van pro's en contra's.

Met andere woorden, de strafwetgeving functioneert niet als een niet-nader-te-kwalificeren remedie voor niet-nader-te-kwalificeren sociale deviantie. Binnen het begrippenkader van de wet kan zij alleen maar uitgelegd en gerechtvaardigd worden als vergeldende rechtspraak. De wezenlijke rechtvaardiging van welke straf dan ook moeten we niet zoeken in de gevolgen die deze heeft. Alleen de verschillende *vormen* van straf lenen zich voor een kritisch, empirisch, oordeel.

Het strafrechtelijk systeem

Zoals in de inleiding al werd aangegeven, zijn we in ons huidige strafrechtstelsel nogal aangewezen op gevangenisstraf. We zijn ons bewust geworden van de nadelige effecten van deze vorm van straftoepassing. Ons eerste doel moet dan ook zijn om de gevangenispopulatie in aantal te doen afnemen en vervolgens om de

negatieve effecten voor de overblijvenden te doen verminderen. Het zoeken naar een alternatief voor gevangenisstraf is een mogelijkheid. Wat kunnen we daarvan verwachten?

Het totale justitiële apparaat met zijn vier componenten, nl. wetsbepalingen, handhavingsmiddelen, rechtbanken en correctiemiddelen, kan als één systeem beschouwd worden. Er is hier sprake van een zeer complexe structuur, waarvan de verschillende delen onderling met elkaar samenhangen. Gevangenisstraf vervult binnen dit systeem verschillende functies. Zo zijn daar de functie van preventieve hechtenis, waardoor het vóórkomen van de beklagde zeker gesteld kan worden en de samenleving (inclusief getuigen) beschermd kan worden, de functie van informatieverzameling waardoor eventuele schuld vastgesteld kan worden, en de functie van het zo effectief mogelijk afdoen van de zaak van de overtreder. Hieraan kan nog toegevoegd worden, dat gevangenisstraf het publiek geruststelt; voor hen is dit het zichtbare bewijs, dat er aan ernstige misdrijven iets gedaan wordt. Zo wordt ook het onderzoekswerk van de politie bevestigd en worden overtredders-in-spé afgeschrikt. In dit verband dient opgemerkt te worden, dat er vooral van een effectief opsporingsbeleid en een snelle bestraffing een afschrikkende werking uitgaat hetgeen niet zozeer geldt voor de ernst van de straf. Dit gegeven kan men in Nederland ter harte nemen, waar minder dan 30% van alle geregistreerde misdrijven opgehelderd wordt. Dan wil ik nog de aandacht op een ander effect vestigen. Het is heel goed mogelijk dat tal van preventieve maatregelen uiteindelijk alleen maar succes hebben dankzij de verre dreiging van de gevangensismuren. In hoeverre deze dreigende werking bijv. haar invloed uitoefent op recidivismecijfers is tot nog toe onvoldoende onderzocht. We moeten echter niet vergeten, dat gevangenisstraf de enige vorm van straf is, die ons ter beschikking staat als we te maken hebben met weerspannige overtredders.

Het zou dan ook van realisme getuigen, als er bij elk alternatief voorstel aangegeven zou worden voor welke functie van de gevangenisstraf dit bedoeld was, en tevens hoe de resterende functies van gevangenisstraf gerealiseerd zouden moeten worden. Gebeurt dit niet, dan loopt men

de kans dat het desbetreffende alternatief na verloop van tijd geen substituut voor gevangenisstraf blijkt te zijn maar een alternatief voor reeds bestaande sancties buiten de gevangenis-sfeer. Zo zien we in Engeland, Frankrijk en Polen, dat de ontwikkeling van experimenten aldaar geen structurele vermindering van de gevangenispopulatie te zien heeft gegeven. Voorstellen tot vernieuwing dienen dan ook niet als op zichzelf staand beoordeeld te worden, maar binnen het geheel van het strafrechtelijke systeem. Zo deed in 1978 een Nederlandse regeringscommissie aanbevelingen om te experimenteren met een soort maatschappelijke dienstverlening*. Dit overigens constructieve voorstel voldoet niet aan de hier omschreven voorwaarden. En dit doet afbreuk aan de kracht ervan.

Praktische problemen

53 Bij het zoeken naar alternatieven doen zich ook meer praktische problemen voor. Het is niet zo moeilijk om allerlei maatregelen, zoals supervisie of maatschappelijke dienstverlening, in wettelijke bepalingen vast te leggen. Maar het besef dat voor de realisering ervan een dicht netwerk van bekwame en uiterst gemotiveerde deskundigen nodig is, wil het alternatief geen farce worden, werkt ontzuenderend. Zonder een gedegen infrastructuur mogen we niet al te veel verwachten van welke nieuwe aanpak dan ook. Dit gegeven brengt ons bij een tweede categorie problemen. Waar vinden we de politieke wil en energie om niet alleen tot nieuwe alternatieven te besluiten, maar ook om de noodzakelijke voorwaarden ervoor te scheppen? De ervaring leert ons, dat de gebruikelijke criminologische argumenten bijna altijd ontoereikend zijn om de wetgever tot handelen aan te zetten. Wat écht telt zijn de ideologische en politieke argumenten. Deze hoeven echter niet noodzakelijkerwijs verband te houden met het oorspronkelijke probleem en de voorgestelde oplossing. Ook getuigt het van weinig realisme om alternatieven te ontwerpen die niet binnen een bestaand budget gefinancierd

* Dienstverlening, Interimrapport van de Commissie (van Andel) Alternatieve Strafrechtelijke Sancties, Den Haag, Staatsuitgeverij, 1978.

kunnen worden. Een derde categorie praktische problemen ligt op het terrein van de rechterlijke macht. Over het algemeen gaat men er van uit, dat de relatie tussen een nieuw ontworpen sanctie en de oude geen problemen oplevert. Dat dit niet het geval is, blijkt wel uit het voorgaande. Ook in de praktijk van alledag bij een rechtbank komt dit duidelijk naar voren. Meestal wordt de keuze tussen de gebruikelijke dan wel de alternatieve straf aan de rechter overgelaten. Deze zal hiertegenover een aarzelende houding aannemen, al naar gelang de aard van de nieuwe sanctie. De vraag is dan ook, of rechters voldoende toegerust zijn om dergelijke beslissingen, waarbij een zorgvuldige typering van overtreders nodig is, te nemen. Een bevestigend antwoord op deze vraag klinkt niet al te overtuigend.

Om alle genoemde redenen sta ik nogal sceptisch tegenover nieuwe sancties die expliciet bedoeld zijn om de korte gevangenisstraf te vervangen. Staat ons dan niets anders te doen dan lijdzaam af te wachten tot er betere tijden aanbreken? Dit hoeft niet.

64

Hervorming van het veroordelingsbeleid

Willen we de gevangenispopulatie doen verminderen, dan is er één maatregel die aan alle bovengenoemde voorwaarden voldoet en die waarschijnlijk uiterst effectief is: verminder de duur van alle gevangenisstraffen.

Als we naar de Nederlandse situatie van de laatste tientallen jaren kijken, dan zien we dat daar het aantal personen, dat tot gevangenisstraf veroordeeld wordt, gestaag groeit. Toch is het totale aantal gevangenen nogal laag, nl. 3000 per dag op een bevolking van 13 miljoen. Uit statistisch onderzoek van de laatste tien jaar blijkt, dat de spreiding van de belangrijkste straffen vrijwel ongewijzigd is gebleven:

- in 28% van het aantal veroordelingen werd onvoorwaardelijke gevangenisstraf toegekend.
  - in 46% van de gevallen werd alleen een geldboete opgelegd.
  - in 18% van de gevallen werd een geldboete gecombineerd met een voorwaardelijke veroordeling: in de resterende gevallen werd een voorwaardelijke gevangenisstraf voldoende geacht.
- Uit de algemene daling van het aantal gevangenen kunnen we dus alleen maar afleiden, dat

rechters steeds meer hun toevlucht nemen tot korte gevangenisstraffen. Hoe dit komt, valt niet zo gemakkelijk te verklaren. Begrippen als *tolerantie* of *menselijk belang* zijn in dit verband nietszeggend. Het vermoeden lijkt gewettigd, dat er in ons systeem met zijn uitgebreide sociale voorzieningen, zijn alertheid op de rechten van minderheden en op rechtvaardigheid in het algemeen, een klimaat is ontstaan waarbinnen het moeilijk is om al te zware straffen toe te dienen. Zo kan het gebeuren, dat rechters zich bij hun beslissingen meestal aan de veilige kant houden. Dit houdt in, dat zij tot milde uitspraken geneigd zijn, waardoor zij het leed voor de overtreder tot een minimum beperken en eventuele kritiek van de kant van strafrechthervormers vóór blijven.

Daarom pleit ik er voor om bij het denken over strafrechtelijk beleid niet zozeer een plaats toe te kennen aan tolerantie of aan menselijkheid, maar meer aan *realistische onzekerheid*. Op grond van mijn eigen waarnemingen ben ik niet erg geneigd om het nut van korte gevangenisstraf te ontkennen. Alternatieve voorstellen dienen zorgvuldig en kritisch bestudeerd te worden. Want vaak hechten we makkelijker geloof aan de verteller dan aan zijn verhaal.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Reclassering
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Uitleen van tijdschriften

66

Van de artikelen, die in deze rubriek zijn gepubliceerd, kan een kopie worden aangevraagd bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie, postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

Algemeen

1

Burch, G., and V. Mohr. *Evaluating a child abuse intervention program.*

Social casework, 61e jrg., nr. 2, februari 1980, blz. 90-100 (USA).

De auteurs bespreken in dit artikel een behandelingsprogramma voor ouders die zich schuldig hebben gemaakt aan kindermishandeling. Bij de toelichting op de opzet van het programma en het daarop aansluitende evaluatie-onderzoek benadrukken de auteurs het belang van een nauwe samenwerking tussen de onderzoekers en de programmamedewerkers. Zij noemen als doelstellingen van het programma: het veranderen van gevoelens en houding tegenover het ouderschap, het vergroten van kennis over het gedrag van kinderen, het uit het isolement halen van de ouders, het leren problemen op te lossen en het leren liefde en warmte over te dragen. Het effect van deze training kon worden vastgesteld door met behulp van een vragenlijst een 'getrainde' groep ouders te vergelijken met een 'ongetrainde' groep. De eerste groep beantwoordde zowel de kennis-vragen als de vragen betrekking hebbende op houding en gevoelens t.o.v. het ouderschap, duidelijk beter. Tot slot merken de auteurs op dat dit experiment

laat zien dat iemands attitude in betrekkelijk korte tijd van worden veranderd.
Met literatuuropgave.

Strafrecht en strafrechtspleging

2

Hagan, J., I. H. Nagel and C. Albonetti. *The differential sentencing of white-collar offenders in ten federal district courts.*

American sociological review, 45e jrg., nr. 5, oktober 1980, 802-821.

67 Reeds lang is er gedebatteerd over het verband tussen statuskenmerken van delinquenten en het vonnis dat over hen uitgesproken wordt. Men is daarbij altijd uitgegaan van gegevens van niet-federale rechtbanken, waarvan het vervolgingsbeleid zich vrijwel uitsluitend richt op gedaagden met een lage status. De kwalitatieve en kwantitatieve gegevens die in dit artikel geanalyseerd worden, komen van tien federale districtsrechtbanken die een grotere kans hebben om witte-boorden criminaliteit, begaan door daders met een hogere status, te vervolgen. De auteurs hebben zich met de volgende vragen beziggehouden. 1. Zijn er in de rechtspraak duidelijke plaatselijke verschillen bij het vervolgen van witte-boorden gevallen? Zo ja 2. Zijn er daarmee corresponderende verschillen in rechtspraak? 3. Zijn er binnen een zelfde ressort andere verschillen in factoren die de rechterlijke beslissingen in witte-boorden zaken vergeleken met andere zaken beïnvloeden? De gegevens zijn geanalyseerd vanuit een perspectief dat organisatorische overwegingen benadrukt: de strafrechtspraktijk wordt gezien als een losjes gekoppeld systeem en het gebruik van vervolgingsmiddelen als proactief en reactief. De auteurs vinden dat de tijdrovende vervolging van witte-boorden criminaliteit vraagt om een proactief vervolgingsbeleid en een aanhalen van de koppeling tussen het onderhandelingsproces waarbij de beklagde vooruitlopend op het vonnis zich schuldig verklaart en de uiteindelijke gerechtelijke beslissing. De auteurs vermoeden aan de hand van de onderzoeksresultaten een omgekeerd evenredig verband tussen de omvang van de vervolging van witte-boorden criminaliteit en de zwaarte van de vonnissen.

Met literatuuropgave.

3

Reid, W. H., and W. M. Matthews. *A wilderness experience treatment program for antisocial offenders.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 24e jrg., nr. 2, 1980, blz. 171-178.

De meeste delinquenten die bij de strafrechter terechtkomen, blijken met persoonlijkheidsproblemen te kampen te hebben; dit kan variëren van impulsief en onaangepast gedrag tot een antisociale

persoonlijkheid. Zij raken gauw in paniek, beschikken over weinig wilskracht en zijn slecht in het oplossen van probleemsituaties. Als behandelingsplan voor deze labiele groep heeft men een cursus opgezet, die bestaat uit drie fasen – een training, gevolgd door een expeditie in een woest natuurgebied onder leiding, met als afsluiting een expeditie die het karakter van een examen heeft. Veel aandacht wordt besteed aan het leren samenwerken, sociale aanpassing, het ontwikkelen van eigen fysieke kracht en uithoudingsvermogen. De trainingsfase, waarin de mensen worden voorbereid op de expeditie omvat een oriëntatie van drie tot vijf dagen op het terrein, onder meer leren kamperen. Daarna vindt de tocht zelf plaats, te voet, met de bepakking en kaart en kompas onder deskundige leiding. Tenslotte vindt er een soort proef plaats, in groepsverband. De groep is dan voldoende op elkaar ingespeeld en kan zonder leiding op pad. Thans zijn er in de Verenigde Staten vijftig wildernis cursussen voor jeugdige en volwassen delinquenten; deze blijken een gunstige invloed te hebben op het recidivisme.
Met literatuuropgave.

4

68

Selke, W. L. *The impact of higher education on crime orientations.*

Journal of criminal justice, 8e jrg., nr. 3, 1980, blz. 175-184 (USA).

Bij de formulering van het zgn. strafrechtelijk beleid, dient men volgens de auteur rekening te houden met de verschillende begrippen en ideeën die op het gebied van de criminaliteit bestaan. Hij onderscheidt in dit artikel vier visies op de criminaliteit. De eerste is de punitieve visie. Deze opvatting gaat uit van de gedachte dat men in vrije wil voor de misdaad kiest en dat dit dus 'hard' gestraft dient te worden. De tweede opvatting staat hier min of meer tegenover. Hier gaat men uit van de behandelbaarheid van de delinquent. Men legt een groot accent op de psychologische bepaaldheid van dit gedrag. De derde opvatting gaat uit van de sociologische determinatie. Hier ziet men de oplossing van het criminele vraagstuk in een reorganisatie van de samenleving. De vierde opvatting neemt zowel afstand van de psychologische als de sociologische bepaaldheid. Deze zgn. neo-antideterministische richting meent dat noch de sociale, noch de psychologische factoren het crimineel gedrag in het algemeen kunnen verklaren. De auteur is van mening dat de aanpak van de criminaliteit o.a. gefrustreerd wordt door het feit dat deze is uitgedacht door een groep mensen die door hun opleiding geheel anders over deze materie denken dan de uitvoerende functionarissen.

Umbreit, M. *Danish use of prisons and community alternatives.*

Federal probation, 44e jrg., nr. 2, juni 1980, blz. 24-28 (USA).

In dit artikel gaat de auteur in op het strafrechtelijk systeem in Denemarken. In het bijzonder schenkt hij aandacht aan het gebruik van de vrijheidsbenemende sanctie en andersoortige sancties. De schrijver is van mening dat het strafrechtelijke systeem in de Verenigde Staten het nodige van Denemarken kan leren. Er vindt dan ook een afweging plaats in hoeverre het mogelijk is bepaalde kenmerken van het Deense strafrechtelijk systeem in het Amerikaanse systeem te introduceren. Opvallend is het dat in Denemarken de gevangenisstraf puur gezien wordt als een straf die slechts mag bestaan uit het ontnemen van de individuele bewegingsvrijheid. Deze vrijheidsbeneming moet het enige doel van de gevangenisstraf zijn. De leefomstandigheden binnen de gevangenis moeten dan ook zoveel mogelijk de leefomstandigheden in de maatschappij benaderen. Het Deense strafrechtelijk systeem tracht ook zoveel mogelijk de vrijheidsbenemende sanctie te beperken en te verminderen en gebruik te maken van andere dan vrijheidsbenemende sancties. De schrijver vindt het Deense systeem veel menselijker en rationeler dan het Amerikaanse. De Deense reactie op criminaliteit gaat nl. uit van menselijke waarden die de waardigheid van ieder individu vertegenwoordigen, ongeacht hun daden en gedrag. De auteur stelt zich voor de depenalisering zoals deze in Denemarken bestaat ook in de V.S. toe te passen en een veelvuldiger gebruik te maken van alternatieve strafrechtelijke sancties. Een noodzakelijke aanzet daartoe dient een herbezinning te zijn op de Amerikaanse normen en waarden t.a.v. de individuele vrijheid.

Met literaturopgave.

Warner, C. *The use of psychiatric reports in sentencing.*

Australian and New Zealand journal of criminology, 13e jrg., nr. 3, september 1980, blz. 179-192.

In onze tijd is de deelname van psychiaters aan gerechtelijke processen groeiende. Zij spelen niet alleen een rol bij het vooronderzoek of bij problemen als toerekeningsvatbaarheid, maar ook vlak voor er uitspraak gedaan wordt. Volgens de Tasmaanse krankzinnigenwet kan de rechter of de politierechter gelasten dat geestelijk gestoorden zich onderwerpen aan behandeling in een psychiatrische inrichting. Ook kan psychiatrische behandeling opgelegd worden als een vorm van resocialisatie. De schrijfster wil nagaan van welke aard de psychiatrische voorlichtingsrapporten waren; in welke gevallen van deze rapporten gebruik gemaakt werd en de invloed van deze rapporten op de uitspraak van de rechter. Hiertoe werden over een periode van twee jaar alle rapporten van

delinquenten, die voor psychiatrisch onderzoek in preventieve hechtenis waren gehouden, bestudeerd. Voorts werd een vragenlijst aan alle rechters en politierechters toegezonden. Er bleek een hoge mate van overeenstemming te zijn tussen de beweegredenen van de rechters en de politierechters om gebruik te maken van psychiatrische voorlichtingsrapporten. Discriminatie ten gunste van vrouwen bleek gedurende die twee jaar te verminderen. Met literatuuropgave.

7

Wright, K. N. *A re-examination of correctional alternatives.*

International journal of offender therapy and Comparative Criminology, 24e jrg., nr. 2, 1980, blz. 179-192.

70

Verskillende opvattingen over de in resocialisatieprogramma's toegepaste methoden en onvrede met de bereikte resultaten brachten de schrijver ertoe de voorgestelde alternatieven te bespreken en op hun kwaliteiten te vergelijken. Van verschillende methoden worden de voor- en nadelen besproken, zoals onder toezicht stellen en onder controle houden, straf, eenzame opsluiting en vergelding. Ook de nieuwe opvattingen zoals het integreren van criminelen in de samenleving komen aan bod. Het is onwaarschijnlijk, dat er in de nabije toekomst een nieuwe, totaal gewijzigde aanpak zal plaatsvinden, waarbij het accent komt te liggen op straf en eenzame opsluiting. Toch zullen voorstanders van deze aanpak elke verandering ten goede in het systeem aanzienlijk kunnen vertragen. Met literatuuropgave.

8

Zeeger M., en J. Krul-Steketee. *Het onheil van artikel 248 bis.*

Tijdschrift voor psychiatrie, 22e jrg., nr. 10, oktober 1980, blz. 606-618 (N).

Artikel 248 bis werd in 1911 aan het Wetboek van Strafrecht toegevoegd, omdat men een aanvulling nodig achtte op de strafbaarheid van seksuele handelingen. In 1971 werd het artikel afgeschaft. De psychische gevolgen van artikel 248 bis zijn niet in getallen uit te drukken. Wel zijn er cijfers over de strafrechtelijke gevolgen: 5033 veroordelingen, waarvan ruim 2000 recidivist. Eigen onderzoek van de psychiater-auteur, verricht onder 33 mannen en een vrouw in de jaren 1949 tot 1969 geeft meer bijzonderheden over leeftijd, burgerlijke staat en beroepsniveau. Dit onderzoek wordt vergeleken met een onderzoek van Gebhart c.s. van het Institute for Sex Research in Indiana, U.S.A. Zij onderzochten 199 gevallen van homoseksueel contact met personen boven 16 jaar. In beide onderzoeken werd ook gezocht naar een relatie tussen de toestand in het ouderlijk huis, evt. psychische stoornissen en het delict. Ook werd de verhouding tussen de dader en

het slachtoffer nagegaan. Beide onderzoeken concluderen, dat het hier vaak ongehuwden betreft, met een relatief hoog percentage psychische stoornissen, al dan niet veroorzaakt door het behoren tot een minderheidsgroep. De auteurs sommen tot slot nog eens alle onheil op dat artikel 248 bis aan slachtoffer, dader en maatschappij heeft berokkend en spreken de hoop uit dat de ervaringen met dit artikel tot nadenken zullen stemmen.

Met literatuuropgave.

9

Zeegers, H. Conservatieve vernieuwing in de zedelijkheidswetgeving.

Intermediair, 16e jrg., nr. 48, november 1980, blz. 1-10 (N).

In het algemeen is er veel bezinning op strafrechtelijke bepalingen. Dit geldt ook voor de zedelijkheidswetgeving. Juist op het gebied van de seksualiteit zijn er de laatste jaren ingrijpende veranderingen gekomen in opvatting en gedraging. In juli 1980 verscheen het eindrapport van de Adviescommissie Zedelijkheidswetgeving, de zgn. Commissie Melai. Het eindrapport geeft een voorstel voor nieuwe wetsbepalingen met artikelsgewijze toelichting. Naast enkele verbeteringen in terminologie en inperking van de werking van het artikel constateert de auteur ook bezwaren, zoals het invoeren van nieuwe strafbepalingen. Hij bespreekt de nieuwe artikelen, voorziet ze van commentaar en geeft daarnaast zijn alternatieve voorstel. Hij besluit met enkele algemene punten over het rapport, zoals het ontbreken van de leeftijd van de dader in de wet. De commissie heeft nergens de maximum straffen uit de oude wet verlaagd, maar wel op diverse plaatsen verhoogd door verruiming van de bepaling. Ook wijst de auteur op het taaie leven van een eenmaal ingevoerd wetsartikel. Hij besluit zijn artikel met de opmerking dat recht een heel kostbaar goed is, dat meer zorg vereist dan er door deze commissie aan besteed is.

Met literaturopgave.

Criminologie

10

Adams, R. Nonresidential criminal justice graduate degree programs.

Journal of criminal justice, 8e jrg., nr. 3, 1980, blz. 163-174.

De laatste jaren is er een grote behoefte aan scholing ontstaan bij de mensen die in het justitiële veld werkzaam zijn. Men heeft het gevoel dat de traditionele opleidingsprogramma's te kort schieten. In dit artikel gaat de auteur nader in op de praktijkopleiding in het kader van het strafrecht-onderwijs. Aan de hand van een concreet voorbeeld laat de auteur de structuur van zo'n studieprogramma zien. Hij komt dan tot de conclusie dat het programma

nogal rigide is. Dit is naar zijn oordeel tegenstrijdig met het doel van dit type onderwijs. Ook schiet het programma wat betreft de sociale contacten nogal eens te kort. De contacten tussen de studenten bij deze opleiding zijn schaars. De auteur concludeert dat de bestaande onderwijsprogramma's zeker beter zijn dan die in het verleden, maar dat er nog heel wat aan verbeterd kan worden.

Met literatuuropgave.

11

Bauermeister, M. *Is fighting normal, delinquent, or a sign of mental illness?*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 24e jrg., nr. 2, 1980, blz. 149-161.

De auteur is verbonden aan het Institute of Mental Health van Rhode Island State Hospital. In deze hoedanigheid werd hij vaak geconfronteerd met de opvattingen over psychiatrische patiënten: psychiatrische patiënten zijn onberekenbaar in hun gedrag; ze zijn gewelddadig; gewelddadig optreden is kenmerkend voor hen. Omdat zijn opvattingen verschilden van die van het brede publiek, besloot hij deze ideeën te onderzoeken. 62 blanke delinquente jongeren, die wachtten op plaatsing in een inrichting en in leeftijd variërend van 14 tot maximaal 17 jaar, werden als groep geselecteerd. Bij een groep van 58 high school jongens uit overwegend lagere milieus en een groep van 45 high school jongens uit hogere milieus werden dezelfde observaties gedaan. Deze gegevens werden verzameld gedurende twee jaar door een kinderarts, twee psychologen en de auteur als neuroloog-psychiater. Gelet werd onder meer op 'vechtgedrag', op het toebrengen van letsel en het oplopen van letsel. Uit de aldus verkregen observaties werden drie categorieën gevormd: 1) alleen letsel toebrengen, 2) alleen letsel oplopen, 3) letsel toebrengen en zelf oplopen. Verder werd gelet op de frequentie van het vechten en eventueel gebruik van wapens. De uitkomsten wijzen er op dat vechten 'normaal' is. Vechtgedrag wijst niet op geestelijk gestoord zijn. Sommige aspecten van vechtgedrag houden verband met delinquentie. Voor alle 165 jongens is het gemiddelde aantal waar elk mee heeft gevochten 16. Delinquentie wordt met honderd procent zekerheid voorspeld wanneer dit meer dan 65 is; meer dan een maal ernstig letsel is toegebracht of opgelopen; er een wapen is gebruikt.

12

Cohen, L. E., and D. Cantor. *The determinants of larceny: An empirical and theoretical study.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 2, juli 1980, blz. 140-159 (USA).

Persoonsgegevens en levenswijze blijken in verschillende combinaties verband te houden met de kans slachtoffer te worden van diefstal. De auteurs analyseerden gegevens uit de Amerikaanse National

Crime Survey over de jaren 1975-1976. Hierbij werd in het bijzonder gelet op leeftijd, ras, inkomen, voornaamste bezigheid en de grootte van het huishouden. De gegevens wijzen er op dat mensen in de inkomensgroep van \$20.000 of meer per jaar, de leeftijd van 16 tot en met 29 jaar, alleenstaanden en werklozen het grootste risico lopen, in tegenstelling tot degenen die minder dan \$ 10.000 per jaar verdienen, boven de vijftig zijn, het huishouden doen, of invalide zijn of gepensioneerd.

Met literatuuropgave.

13

Dijk, J. J. M. van, en C. M. H. D. Steinmetz. *Het voorkomen van misdrijven: een evaluatie van de landelijke voorlichtingscampagnes.*

Tijdschrift voor criminologie, 22e jrg., nr. 5, september/oktober 1980, blz. 197-214 (N).

In opdracht van de landelijke organisatie 'Voorkoming van Misdrijven' werden in 1977 en 1978 landelijke media-campagnes over misdaadpreventie gehouden door de Rijksvoorlichtingsdienst. De auteurs pogen deze campagnes te evalueren met gegevens uit de jaarlijkse slachtofferenquête waarin enkele vragen over preventie opgenomen waren. Uit deze gegevens blijkt dat preventiebereidheid sterk samenhangt met kenmatige, vooral op vermogensdelicten gerichte oordelen en geen samenhang vertoont met meer emotioneel geladen houdingen ten aanzien van criminaliteit die vooral op geweldsmisdrijven georiënteerd zijn. De bereidheid tot misdaadpreventie berust in het algemeen op een vrij realistische inschatting van de objectieve risico's die men loopt en op eventuele eigen slachtofferervaring. Deze cognitief bepaalde preventiebereidheid biedt de overheid perspectieven om door voorlichtingscampagnes een sturende rol te vervullen. De media-campagnes in 1977 en 1978 (waarbij de televisie de belangrijkste rol bleek te spelen) hebben, zoals uit het onderzoek blijkt, een positieve invloed gehad op zowel de verbale als de daadwerkelijke preventiebereidheid. De auteurs zijn van mening dat het resultaat van hun analyse kan worden geïnterpreteerd als een aanwijzing dat een hoge preventiebereidheid leidt tot een kleiner risico.

Met literatuuropgave.

14

James, J., and W. Thornton. *Women's liberation and the female delinquent.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 2, juli 1980, blz. 230-244 (USA).

Een toenemende betrokkenheid van vrouwen bij misdaad en een verandering in de aard van door vrouwen gepleegde misdrijven worden nogal eens toegeschreven aan de rechtstreekse of zijdelingse invloed van het feminisme. Om de juistheid van deze opvatting te onderzoeken, werden in een stadje in het noordwesten van de Verenigde Staten door middel van

een enquête 287 schoolmeisjes in het 8e tot en met het 12e leerjaar ondervraagd. Hun houding ten aanzien van het feminisme blijkt geen of weinig verband te houden met delinquent gedrag. Zo er al van enig verband sprake is, dan blijkt een positieve opvatting ten aanzien van het feminisme een remmende invloed te hebben op het betrokken zijn bij delinquent, en in het bijzonder, agressief gedrag. Met literatuuropgave.

15

Lavrakas, P. J., and D. A. Lewis. *The conceptualization and measurement of citizens' crime prevention behaviors.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 2, juli 1980, blz. 254-272 (USA).

De laatste tijd wordt meer en meer aandacht geschonken aan misdaadpreventie door de burgers zelf. Er zijn al verschillende pogingen gedaan dit preventieve gedrag te schematiseren. Een viertal van dit soort schema's wordt besproken. De auteurs concluderen dat de geldigheid ervan niet op empirisch bewijs steunt. Zij analyseren vervolgens de gegevens van vier enquêtes gehouden in Kansas City (1972), Portland (1974), Hartford (1975) en Philadelphia-Chicago-San Francisco (1977). Deze enquêtes bevatten vragen die betrekking hadden op misdaadpreventie door burgers. Op grond van de uitkomsten geven de auteurs aan hoe op een meer valide basis inzicht kan worden verkregen in preventief gedrag. Met literatuuropgave.

74

16

Lewis, D. A., and M. G. Maxfield. *Fear in the neighborhoods: an investigation of the impact of crime.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 2, juli 1980, blz. 160-189 (USA).

De auteurs trachten het verband vast te stellen tussen angst voor misdaad en de officiële misdaadcijfers. Daartoe werden door hen inwoners van vier uiteenlopende wijken van Chicago ondervraagd. Niet alles wat zij daarbij gewaar werden lag in de lijn van de verwachtingen. De meningen over gevaarlijke gebieden in de wijken komen meestal overeen met de officiële gegevens. De specifieke problemen van de bewoners en hun persoonlijk risico corresponderen echter niet altijd met de officiële statistieken. De auteurs zijn van mening dat de indrukken van de bewoners over misdaad in hun wijk niet zozeer worden bepaald door de omstandigheden zoals weerspiegeld in de misdaadstatistieken, maar meer door de mate van onbeschaafdheid die zij in het dagelijkse gebeuren in hun wijk opmerken. Aanwijzingen daarvoor zijn leegstaande, verwaarloosde huizen, vandalisme, druggebruik en rondhangende tieners. Dit alles wijst er op dat de sociale controle zwak is. De auteurs tonen aan dat er verband bestaat tussen de mate waarin men beangst is en zich bezorgd maakt over de onbeschaafdheid. Bij

pogingen de stad beter leefbaar te maken moet hier rekening mee worden gehouden.

Met literatuuropgave.

17

Palmer, T. B., and R. V. Lewis. *A differentiated approach to juvenile diversion.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 2, juli 1980, blz. 209-229 (USA).

75 'Diversion': een verzamelnaam voor verschillend georganiseerde pogingen delinquente jeugd zolang mogelijk buiten de werking van het strafrechtelijk systeem te houden. De opvattingen over de wijze waarop dit dient te geschieden lopen ver uiteen, met als uitersten de opvatting dat iedere inmenging van justitie wordt afgewezen tegenover die waarbij er van uit wordt gegaan dat hier juist voor de politie en de reclassering een taak ligt. De auteurs doen verslag van hun evaluerend onderzoek van een vijftiental Californische diversieprojecten. Gebruik werd gemaakt van een vergelijkingsgroep van 2500 jeugdigen die werden geselecteerd op overeenkomstige persoonsgegevens en crimineel verleden. Geen enkel project bleek optimale resultaten op te leveren. Voor bepaalde groepen van jeugdigen blijkt een vijftal naar doelstelling en werkwijze getypeerde soorten van diversie toch de moeite waard te zijn.

Met literatuuropgave.

18

Sanson-Fisher, R., H. Woollacott, and B. Mulligan. *Knowledge of the law: the disadvantaged delinquent?*

Australian and New Zealand journal of criminology, 13e jrg., nr. 3, september 1980, blz. 204-214.

Men kan aannemen dat 'getekende' delinquenten in een nadelige positie verkeren door hun gebrek aan sociale vaardigheden. De auteurs deden een onderzoek naar de vraag of getekende delinquenten in het nadeel verkeren door een gebrekkige kennis van de wet. Onder 221 jongeren die in inrichtingen leven: 'de getekenden' en onder 205 college-scholieren werd een vragenlijst met antwoorden waaruit een keuze moest worden gedaan uitgereikt. De lijst had betrekking op verschillende overtredingen en contact met de politie. Er waren twee opvallende uitkomsten: 1) de groep van scholieren scoorde veel beter dan de inrichtingsgroep, maar alle jongeren bleken over een opvallend geringe kennis van de wet te beschikken. 2) op sommige vragen scoorden de jongeren uit inrichtingen hoger, dat waren met name de situaties die ze zelf ervaren hadden. Deze uitkomsten worden besproken tegen de achtergrond van sekse, gezinssamenstelling en sociaal-economische klasse.

Met literatuuropgave.

Smale, G. J. A. *Psycho-sociale gevolgen en gedragsveranderingen bij slachtoffers van ernstige misdrijven.* Tijdschrift voor criminologie, 22e jrg., nr. 5, september/oktober 1980, blz. 223-241 (N).

De schrijver bespreekt een deel van een door hem in 1975 in Amsterdam uitgevoerd onderzoek onder slachtoffers van ernstige gewelds- en vermogensmisdrijven. De psycho-sociale gevolgen blijken zeer aanzienlijk te zijn en verreweg het ernstigst bij slachtoffers van geweldsmisdrijven. Deze resultaten sluiten aan bij de uitkomsten van ander onderzoek. Met de omvang van de psycho-sociale schade hangen behalve het type misdrijf ook samen de ernst van het delict, de financiële gevolgen voor het slachtoffer zelf en de relatie van het slachtoffer tot de dader. Er werd geen samenhang gevonden tussen de soorten van psycho-sociale schade en de kenmerken beroepsniveau, inkomen, leeftijd, woonverband, eerder slachtofferschap, eigen crimineel verleden en de opsporing en bestraffing van de dader. Persoonlijke ervaringen met een ernstig misdrijf blijken te leiden tot meer preventief gedrag zoals bezitsbescherming, het vermijden van gevaarlijke situaties en zelfbescherming. De extra preventieve maatregelen hebben echter wel een misdrijfspecifiek karakter; men probeert het misdrijf te voorkomen waarvan men zelf slachtoffer is geworden. Met literatuuropgave.

76

Star, B. *Patterns in family violence.* Social casework, 61e jrg., nr. 6, juni 1980, blz. 339-347 (USA).

Over geen onderwerp wordt zo veel geschreven als het gezin en over geen onderwerp zo weinig als het geweld binnen het gezin. Het wordt door de slachtoffers verborgen en door de maatschappij genegeerd. Ongeveer 20% van alle moorden in 1977 vond plaats in het gezin. Tot voor kort bestond het geweld binnen het gezin vnl. uit geweld tegen kinderen, tegenwoordig worden deze cijfers overtroffen door die van het geweld tegen echtgenoten. Er zijn kenmerken aan te geven van daders en slachtoffers, zoals er kenmerken te noemen zijn van de wijze waarop gezinnen, waarbinnen vaak geweld gebruikt wordt, functioneren. Het belangrijkste wat maatschappelijk werkers in dit soort situaties kunnen doen is, het leren onderkennen van dit geweld, het erkennen en er rechtstreeks naar vragen. Verder is het wenselijk, dat personen die met deze mensen te maken krijgen verwijzadressen hebben en dat de politie een nieuwe houding aanneemt tegenover het gezin. Alleen een verandering in prioriteiten kan een verdere uitholling van dit instituut, dat zichzelf van binnenuit vernietigt, voorkomen. Met literatuuropgave.

Victims and delinquents in the Tulsa juvenile court; by
B. Galaway, M. Henzel, G. Ramsay et al.
 Federal probation, 44e jrg., nr. 2, juni 1980,
 blz. 42-48 (USA).

Dit artikel is een verslag van een onderzoeksprogramma dat in 1975 in Tulsa (Oklahoma) van start ging. Het betrof een programma dat er op gericht was om de schade van slachtoffers van vermogensdelicten zoveel mogelijk te vergoeden en de dader met het slachtoffer te confronteren. De daders bestonden uit jeugdige delinquenten. De officiële gegevens voor het onderzoek betroffen de periode december 1975 – november 1978. Er werden 251 slachtoffers en 291 daders in het onderzoek betrokken. De analyse beschrijft onder meer de gedragskenmerken van de daders en slachtoffers. Aanvullend vond er nog een onderzoek plaats dat gericht was op het gedrag van alle jeugdige delinquenten die gedurende 1978 voor het eerst met justitie in Tulsa in aanraking zijn gekomen. Het programma is van de grond gekomen op initiatief van de kinderrechtter in Tulsa. Het beoogt onder meer de vergoeding van de geleden schade, vergroting van de aandacht voor het slachtoffer en het voorkomen van recidive. De onderliggende veronderstelling is dat de rechtstreekse contacten tussen dader en slachtoffer begrip zullen kweken bij de slachtoffers voor de situatie van de jeugdige dader. De uitslagen van het onderzoek betreffen o.a. de mate van bereidheid bij de daders om de slachtoffers te ontmoeten en de grootte van de geleden schade bij de slachtoffers.

Gevangeniswezen

22

Carriere, C. C. *The dilemma of individual violence in prisons.*

New England journal on prison law, 6e jrg., nr. 2,
 zomer 1980, blz. 195-230 (USA).

De auteur beschrijft de in vele Amerikaanse gevangenissen heersende slechte omstandigheden die dikwijls leiden tot gewelddadigheden tussen de gevangenen. Vervolgens worden een aantal rechtszaken besproken die voortvloeiden uit geweldpleging tussen gevangenen met dikwijls noodlottige gevolgen. De auteur concludeert dat de gevangenisautoriteiten voor een dergelijk gebeuren aansprakelijk moeten worden gesteld.

Met literatuuropgave.

23

Gedetineerde, Een. *Enkele kanttekeningen bij criminologische gevangenisliteratuur.*

Tijdschrift voor criminologie, 22e jrg., nr. 5,
 september/oktober 1980, blz. 215-222 (N).

Dit artikel is gebaseerd op een door de schrijver in het kader van zijn sociologie-studie geschreven

scriptie waarin hij zijn eigen ervaringen met het gevangeniswezen (hij zit momenteel voor de tweede maal een gevangenisstraf van een aantal jaren uit) vergelijkt met de criminologische literatuur op dit gebied. Volgens de schrijver gaat de criminologische literatuur veelal uit van de in de 'normale' samenleving geldende normen en waarden. Op grond van zijn persoonlijke ervaringen is hij van mening dat deze niet altijd en zonder meer kunnen worden toegepast op de samenleving in de gevangenis. Met enige voorbeelden wordt dit nader toegelicht.

24

Larsen, J., and C. T. Mitchell. *Task-centered, strength-oriented group work with delinquents.*

Social casework, 61e jrg., nr. 3, maart 1980, blz. 154-163 (USA).

In dit artikel schenken de auteurs aandacht aan de functie en werking van gespreksgroepen met delinquenten. Voor de groepsleider van een dergelijke gespreksgroep bestaat slechts zeer weinig bruikbare informatie. Getracht wordt dan ook om een aantal vingerwijzingen te geven die het effect van het groepswerk kunnen verhogen. De auteurs zetten uiteen hoe zij met de door hen toegepaste methode trachten de zelfkennis van de delinquenten te verbeteren. Vervolgens wordt ingegaan op een onderzoek dat tot doel had de effectiviteit van de door hen toegepaste methode te meten. De deelnemers aan het onderzoek bestonden uit jeugdige mannelijke delinquenten. Er werd een controle-groep en een experimentele groep gevormd. De auteurs gaan uitvoerig in op de methode van onderzoek. Gedurende het experiment gingen de deelnemers steeds beter binnen de groep functioneren en nam hun verantwoordelijkheidsgevoel toe voor het eigen probleemgedrag dat zij door dit groepswerk hebben leren kennen.

Met literaturopgave.

25

McHugh, G. A. *Protection of the rights of pregnant women in prisons and detention facilities.*

New England journal on prison law, 6e jrg., nr. 2, zomer 1980, blz. 231-263 (USA).

Bij het streven naar verbeteringen van de omstandigheden in gevangnissen is aan de vrouwelijke gevangenen over het algemeen weinig aandacht geschonken. De auteur vestigt in dit artikel de aandacht op een bij uitstek vrouwelijk probleem: zwangerschap tijdens de detentieperiode. Hij stelt een aantal hiermede samenhangende misstanden aan de kaak, zoals gedwongen abortus, vijandige bejegening door het gevangenispersoneel, gebrek aan medische verzorging. Hij bespreekt vervolgens de toepasselijke normen en constateert dat deze weinig worden nageleefd. Door in voorkomende gevallen een beroep op de wet te doen, zijn in de regel daarmee de moeilijkheden nog niet opgelost. De auteur ziet als beste oplossing vrouwelijke delinquenten, zolang de

zwangerschap duurt, niet in detentie te plaatsen. Zo dit ten laatste onvermijdelijk is, dient haar plaatsing met voldoende waarborgen te worden omringd. Met literatuuropgave.

26

Nijboer, J. A., en T. R. Brandsma. *Klachtrecht en conflictoplossing in detentiesituaties*.

Delikt en delinkwent, 13e jrg., nr. 8, oktober 1980, blz. 538-548 (N).

De auteur wil zich in dit artikel in het bijzonder bezighouden met de interne rechtspositie van de gedetineerde, d.w.z. de rechten en plichten van de gedetineerden t.a.v. het leven binnen de inrichting. Hij bepaalt zich speciaal tot de formele rechtspositie, m.a.w. wat kan de gedetineerde doen als hij onrechtvaardig behandeld wordt. Hij geeft aan waarom hij het klachtrecht voor gedetineerden zo belangrijk acht. Vervolgens gaat hij in op de bestaande beklagmogelijkheden en een aantal mogelijke verbeteringen hiervan. Het grootste deel van het artikel betreft het aangeven van mogelijkheden om conflictoplossingen langs niet-juridische weg te bevorderen. Het bedoelde experiment is mede gebaseerd op een experiment in penitentiaire instellingen voor jeugdigen in Californië. De rol van de gedetineerde bestaat hierbij niet alleen uit het indienen van een klacht, maar ook wordt hij betrokken bij de afdoening daarvan. Daarnaast dienen de gedetineerden en het eerstelijns personeel samen te werken aan de oplossing van het geschil. Tenslotte moet de mogelijkheid bestaan om zich tot een onafhankelijke instantie te richten voor een meer 'objectieve' kijk op de conflictsituatie. Met literatuuropgave.

27

Suedfeld, P. *Environmental effects on violent behavior in prisons*.

International journal of offender therapy and comparative criminology, 24e jrg., nr. 2, 1980, blz. 107-116.

Gewelddadig gedrag in gevangenissen is vooral een probleem voor de bewonersgemeenschap. Het kan door verschillende factoren veroorzaakt en bevorderd worden: 1) Overbevolking, met nauw daarmee verbonden gebrek aan privacy en opgelegd, onontkoombaar, sociaal contact. 2) De eentonigheid van het dagelijks leven, de saaie, prikkelarme omgeving en de kolossale schaal van gevangenisarchitectuur, waarbij volledig voorbijgegaan wordt aan de individuele behoeften van de mens. 3) Het zich voortdurend moeten aanpassen en geen eigen vrije keuze mogen maken is zeer bedreigend voor de mens. Veel bewoners van gevangenissen die door het dagelijks leven geprikkeld zijn, reageren met stressverschijnselen, hetgeen tot uiting komt in gewelddadig gedrag. Hoewel gewelddadig gedrag onvermijdelijk is, worden door de schrijver toch voorstellen gedaan om

door veranderingen in het leefklimaat te helpen stress te kanaliseren en te reduceren.
Met literatuuropgave.

Reclassering

28

Fijn, H. J. R. *Reclassering, zorg van Justitie of CRM III.*

Proces, 59e jrg., nr. 11, november 1980, blz. 235-239 (N).

De auteur geeft hier commentaar op het eerder verschenen artikel in dit tijdschrift van P. Meerdink. Deze laatste had zich verbaasd over de hoge scheidsmuren tussen het reclasseringswerk en de andere vormen van welzijnswerk. De auteur wijst erop dat misschien tussen het algemeen maatschappelijk werk en de geestelijke gezondheidszorg even hoge scheidsmuren bestaan. Hij vraagt zich af of CRM en Justitie qua functie zo'n verschillende rol spelen. Beiden hebben te doen met een beheersvraagstuk ter zake van de sociaal laagste klassen van de bevolking. Het niet ter discussie stellen van de samenlevingsorde door de hulpverlener vindt eerder zijn oorzaak in factoren die samenhangen met het beroep maatschappelijk werker, het afficheren van hulpverlening als doelstelling en het definiëren van problemen in individuele termen. De auteur is van mening dat het zinvol is om het machtscentrum van justitie in het kader van de reclasseringshulpverlening zo diep mogelijk binnen te dringen, daar het immers om mensen gaat die door de repressieve apparaten van justitie behandeld zijn. Voor men verder gaat denken over de situering van de reclassering, dient men zich echter eerst te bezinnen over de doelstellingen van de reclassering.

29

Meerdink, P. *Reclassering: Zorg voor Justitie of CRM?*

Proces, 59e jrg., nr. 7/8, juli/augustus 1980, blz. 156-160 (N).

Volgens de auteur zou de reclassering als categorale vorm van welzijnswerk gesubsidieerd moeten worden door CRM en niet door Justitie. Als belangrijkste reden voert hij aan, dat het Ministerie van Justitie de repressieve functie van de overheid vervult, hoewel het ministerie van CRM de welzijnsbevorderende functie toebedeeld heeft gekregen. Binnen justitie wordt naar zijn oordeel het verschijnsel reclassering te beperkt gedefinieerd. Een onderdeel van de hulpverlening zou ook kunnen bestaan uit het tot stand brengen van een andere goederen- en waardentoe-deling in de samenleving, wat tot een andere maatschappelijke orde met een ander normenstelsel zou leiden. Een ander argument voor loskoppeling van de reclassering van justitie is gelegen in de omstandigheid, dat het huidige justitie-gerichte en door justitie

betaalde reclasseringswerk binnen het totaal van andere welzijnswerk-activiteiten in een tamelijk geïsoleerde positie verkeert. De hulpverlening volgens de doelstellingen van CRM kan veel verder gaan dan hulpverlening dienstbaar aan de doelstellingen van justitie. De auteur besluit met het geven van enige ideeën over financiering en organisatie. Hij doet o.a. het voorstel om de functie van de bureaus van de raden om te bouwen tot een ondersteunende functie ten behoeve van de instellingen die reclasseringswerk verrichten.

30

Verhoef, A. *Reclassering: zorg van Justitie of van CRM II.*

Proces, 59e jrg., nr. 10, oktober 1980, blz. 216-218 (N).

De auteur gaat nader in op een eerder gepubliceerd artikel van P. Meerdink. Hij wijst op de tweezijdigheid van het probleem van 'de hoge scheidsmuren tussen Justitie en maatschappelijk werk'. Hij verwacht dat een te groot accent op de component van het maatschappelijk werk, de justitie betrokkenen kan doen afschrikken van de reclassering. Verder wijst de auteur erop dat Justitie zijn repressieve functie blijft vervullen, ook al gaat de reclassering onder de vleugels van CRM zitten. De afstand tussen cliënt en repressieve justitie wordt dan nog groter. Hij waarschuwt daarbij voor het feit dat indien de reclassering onder CRM zou gaan ressorteren, Justitie waarschijnlijk zelf rapporteurs zou aantrekken, zodat er geen sprake meer zou zijn van maatschappelijk werk. Hij acht het onbelangrijk wie het salaris van de maatschappelijk werker betaalt. Als het er echter om gaat 'los' van justitie te komen, dan kan Justitie stellen 'los is los'. Dit gevolg keert zich tegen de opvattingen van P. Meerdink.

Psychiatrische zorg

Zie ook excerpt nr. 38

31

Hilberman, E. *Overview: The 'wife-beaters wife' reconsidered.*

American journal of psychiatry, 137e jrg., nr. 11, november 1980, blz. 1336-1347.

Hoewel het mishandelen van echtgenotes geen nieuw verschijnsel is, is het toch sterk veronachtzaamd door hen die beroepshalve bij de geestelijke volksgezondheid zijn betrokken. De auteur schetst een beeld van de maatschappelijke en gezinsomstandigheden waaronder mishandeling van echtgenotes plaatsvindt, waardoor dit verschijnsel beter zal kunnen worden begrepen. Zij verwerpt masochisme als verklaring voor het feit dat vrouwen vaak niet aan de hun bedreigende omgeving weten te ontkomen. Zij draagt

materiaal aan voor alternatieve theorievorming. Zij gaat uitvoerig in op de literatuur en de problemen waarmee behandelende psychiaters worden geconfronteerd. Voor psychiaters in de rol van adviseur constateert zij een groeiend werkterrein op het gebied van justitie.
Met literatuuropgave.

32

Kelk, C. *Kranke zinnen, kranke rechten?*

Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 37, oktober 1980, blz. 953-965.

De auteur pleit hier voor meer ruimte voor het rechtsburgerschap van de psychiatrische patiënt. Hij gaat nader in op de interne rechtspositie van de psychiatrische patiënt, waarop recentelijk door een inspraak van het Europese Hof in de Winterterpzaak nog eens de aandacht is gevestigd. Na een bespreking van de werkwijze en de uitgangspunten van de werkgroep 'rechtspositie patiënten in psychiatrische ziekenhuizen', (de Commissie van Dijk), geeft hij commentaar op de resultaten van deze werkgroep. Naar zijn oordeel zou de commissie een meer uitgesproken standpunt dienen in te nemen omtrent de rechtspositie van de patiënt. De functie van die rechtspositie is o.a. machtsaspecten in de behandeling op toelaatbaarheid en aanvaardbaarheid mogelijk te maken. Hij betwijfelt of de commissie voldoende krachtige en gedifferentieerde consequenties heeft verbonden aan een aantal van haar feitelijke bevindingen. De auteur concludeert dat de verzamelde gegevens er geen twijfel over laten bestaan dat de in de psychiatrische inrichtingen heersende machtsverhoudingen aan een drastische herziening toe zijn.

82

Kinderbescherming

33

Cnoop Koopmans, A. J. *Kinderbescherming als specialisatie: maatschappelijk werk in justitieel verband.*

Proces, 59e jrg., nr. 12, december 1980, blz. 268-271 (N).

De auteur gaat in zijn beschouwing over de relatie rechtspraak en hulpverlening nader in op het maatschappelijk werk in justitieel verband. Een van de problemen daarbij is de vermenging van rechtspraak en hulpverlening in het geval van de kinderbescherming. De rechtspraak kan nl. ingrijpende maatregelen treffen t.a.v. het persoonlijk leven van individuen of gezinnen, ook zonder dat deze daarmee akkoord gaan. Bij de voorlichtingsrapportage krijgt men dan met tegengestelde belangen te maken. In de sfeer van de hulpverlening stelt men immers geen voorlichtingsrapport op tegen de zin van de verdachte. De auteur pleit ervoor, gezien de problemen in dit spanningsveld, om i.p.v. justitiële taken af te splitsen of af

te stoten, meer naar integratie van hulp en recht te streven.

34

Drewes, H. M. A. *Arrestgestraften in Friesland 1968-1974.*

Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 9, november 1980, blz. 628-644 (N).

Bij de herziening van het jeugdstrafrecht in 1961 is naast de al bestaande tuchtschoolstraf, een tweede kortdurende vrijheidsbenemende straf ingevoerd, nl. de straf van arrest. Zij is bestemd voor minderjarigen voor wie een korte vrijheidsbeneming een ernstige waarschuwing kan betekenen. De auteur heeft onderzocht in welke gevallen deze straf werd opgelegd en wanneer en hoe zij ten uitvoer werd gelegd. Voorts tracht hij te achterhalen of in deze gevallen de straf beantwoordt aan de gedachten die bij haar invoering naar voren zijn gebracht. Voorwerp van onderzoek waren de zaken uit de jaren 1968/1974, waarin de kinderrechter te Leeuwarden onvoorwaardelijke, inclusief gedeeltelijk voorwaardelijke, arreststraffen heeft opgelegd. De tenuitvoerlegging heeft voornamelijk op een politiebureau plaatsgevonden. Het betreft 38 jongens en 1 meisje in de leeftijd van 16/17 jaar. De auteur vermeldt het een en ander over verblijfplaats, school/werk, (strafrechtelijk) verleden van hen. Vervolgens geeft hij aan om welke strafrechtelijke feiten het ging en gaat in op de plaats, tijdstip, gang van zaken en tijdsduur van de tenuitvoerlegging. Tot slot weegt de auteur de positieve en negatieve aspecten van de executie op het politiebureau tegen elkaar af.

35

Fokkens, J. W. *Samenvatting rapport alternatieven in het kinderstrafrecht.*

Bartels, J. A. C. *Commentaar op alternatieven in het kinderstrafrecht.*

Proces, 59e jrg., nr. 12, december 1980, blz. 260-267 (N).

In december 1979 kwam de nota 'alternatieven in het kinderstrafrecht' uit. De raden van kinderbescherming leveren hiermee een bijdrage aan de gedachtenvorming over dit onderwerp. Getracht wordt te komen tot een niet-strafrechtelijke reactie op delicten van jeugdigen. De afhandelingsmogelijkheden en sancties dienen te worden aangepast aan het soort delict. De voorstellen hebben alleen betrekking op vermogens- en geweldsdelicten. De koppeling van niet-strafrechtelijk en strafrechtelijk reageren op een delict levert een op elkaar aansluitend systeem van diversion-achtige maatregelen en alternatieve sancties op. Bovendien is er sprake van een bevestiging van de verzelfstandiging van het OM in jeugdzaken. De heer *Bartels* is bang dat de alternatieve afdoening slechts voor de 'betere' daders een oplossing zal blijken te zijn. Daders met een ongunstiger achtergrond zouden

zijns inziens toch vervallen tot de 'traditionele' afhandeling.

36

Hudig, J. C. *De betekenis van het strafproces voor jeugdigen.*

Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 9, november 1980, blz. 612-622 (N).

De auteur behandelt de procedure zoals deze zich bij rechtbanken voltrekt bij kinderstrafzaken. Het contact met het gerechtelijk apparaat loopt via het opsporingsorgaan, t.w. de politie. De auteur bespreekt uitgebreid welke procedure gevolgd kan worden op het politiebureau, waar proces-verbaal opgemaakt wordt. Wat betreft het al dan niet vervolgen, merkt hij slechts op dat de kinderrechter zijns inziens buiten deze beslissing dient te blijven. Vervolgens geeft hij zijn mening over de regels die gelden bij het gerechtelijk vooronderzoek door de rechter-commissaris en de veelal daaraan gepaard gaande vordering tot inbewaringstelling. Tot slot benadrukt hij dat de gang van zaken in een strafproces in de eerste plaats begrijpelijk dient te zijn voor de minderjarigen. Met literatuuropgave.

84

37

Hulsman, L. H. C. *75 jaar kindwetten.*

Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 9, november 1980, blz. 605-611 (N).

N.a.v. het feit dat 75 jaar geleden de kindwetten werden ingevoerd, schrijft de auteur dit artikel. Voordat hij de specifieke strafrechtelijke aspecten van het jeugdrecht gaat bespreken, schenkt hij eerst aandacht aan een aantal meer algemene ontwikkelingen op het gebied van het jeugdrecht. In 1979 werd de commissie Anneveldt geïnstalleerd ter herziening van het jeugdstrafrecht. De auteur geeft aan dat de benadering van Peters dicht ligt bij de uitgangspunten van de commissie Mik. Vervolgens wijdt hij enkele beschouwingen aan 'jeugdcriminaliteit' en vervolgens zegt hij in analyserende en evaluerende zin iets over de gang van zaken in het strafrechtelijke systeem voor minderjarigen. Hij acht het plausibel dat er een relatie bestaat tussen jeugdcriminaliteit en integratie van jeugdigen in de totaliteit van de samenleving. Bovendien is hij van mening dat een criminaliserende aanpak van gebeurtenissen ernstige nadelen heeft. Welke consequenties dient men hieraan te verbinden? Zeker niet het verminderen van de apartheid van het jeugd-(straf)recht. Hij licht toe dat men eerder moet denken aan een uitbreiding van het jeugdrecht tot de groep van 25-jarigen en een daarmee gepaard gaande ontwikkeling van het jeugdstrafrecht. Tot slot spreekt hij de hoop uit dat de commissie Anneveldt bij haar herziening bij deze lijn aansluiting zal zoeken.

Houwink, R. H. *'Buitengewone behandeling', enkele kanttekeningen vanuit de praktijk bij de rechtspleging ten aanzien van het onopvoedbare kind.* Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 9, november 1980, blz. 623-627 (N).

In 1965 werd de 'maatregel tot plaatsing in een inrichting voor buitengewone behandeling' in de wet opgenomen (n.a.v. het rapport van de commissie Overwater). Zij was gekoppeld aan een al dan niet tijdelijke 'gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens'. Deze specifieke rechtelijke maatregel kan in de praktijk echter niet optimaal ten uitvoer worden gelegd, daar de bestaande inrichtingen hiertoe niet voldoende geoutilleerd zijn. De auteur geeft aan welke problemen zich voordoen bij de B.B.-maatregel. Van 1965 tot 1978 zijn 130 B.B.-maatregelen opgelegd, waarvan het merendeel in de Rijksbehandelingsinrichtingen ten uitvoer wordt gelegd. Bij de thans op gang zijnde hervormingen van het jeugdstrafrecht zal waarschijnlijk voorgesteld worden deze maatregel te doen vervallen. De auteur geeft aan dat dit ten koste zou gaan van de groep minderjarige 'onopvoedbaren'. Hij acht het onredelijk van hen enigerlei motivatie te verwachten en inhumain om hen op grond daarvan uit te sluiten van hulpverlening binnen welk al dan niet justitieel kader dan ook.

85

Politie

39

Bennett, R. R., and R. S. Corrigan. *Police occupational solidarity: probing a determinant in the deterioration of police/citizen relations.* Journal of criminal justice, 8e jrg., nr. 2, 1980, blz. 111-122 (USA).

De slechter wordende relaties tussen de politie en de burgerij hebben een grote invloed gehad op de rechtsbedeling. Wederzijdse verdenkingen, vijandigheid, wantrouwen en vrees hebben geresulteerd in minimale medewerking van de kant van de burgerij. Het gevolg daarvan is een toename van het gebruik van agressieve dwangmiddelen door de politie. Deze middelen hebben zowel op de politie als op de burgerij een nadelige invloed. Agressieve dwangmaatregelen hebben twee opvallende gevolgen: ze isoleren de politie van de burger en ze bevorderen beroeps-solidariteit onder politiebeambten. Solidariteit doet vervolgens de polarisatie tussen politie en burgerij toenemen. Het proces is dus een vicieuze cirkel. De auteurs bekijken in hun onderzoek wat de kenmerken zijn van sociale isolatie en beroepssolidariteit. Hoe beïnvloeden geselecteerde, aan het werk gerelateerde, variabelen sociale isolatie en solidariteit? Hoe beïnvloeden in het bijzonder de variabelen wat betreft de individuele profielen, het gebruik van autoriteit,

perceptie van gevaar en sociale isolatie de beroeps-solidariteit. Ze hebben hiertoe 61 politieambtenaren uit verschillende rangen via een toevallige steekproef benaderd. Hun gemiddelde leeftijd bedroeg 33,7 jaar, ze waren gemiddeld 8,8 jaar in dienst en werkten in een middelgroot politiedepartement in het midden-westen. Zij vulden zelf een vragenlijst in. De auteurs noemen gevolgen voor de politie op basis van de uitkomsten van het onderzoek.
Met literatuuropgave.

40

Reenen P. van. *De dilemma's van het georganiseerd politiegeweld.*

Noodzaak, 29e jrg., nr. 7/8, oktober/november/
december 1980, blz. 171-176 (N).

86

Het optreden in Amsterdam 1980 past in een ontwikkeling die in de jaren '60 in Amsterdam begon en gekenmerkt wordt door toenemende geweldsschuweheid van de politie. Het dreigconcept heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de beheersing van vooral politiek gericht protestgedrag. Beperking van fysiek geweld is alleen mogelijk wanneer aan de voorwaarden van de beheersing van het eigen apparaat voldaan is, b.v. door opleiding, fysieke bescherming van personeel en beperking van lijfelijk geweld. Ook van het bevoegd gezag vraagt de beheersing van de politie nieuwe vaardigheden, het is van blijvend politiek en bestuurlijk belang. Beheersing van georganiseerd politiegeweld lijkt geboden, zowel in het belang van de overheid als in het belang van de zich geweldloos of gewelddadig tegen de overheid verzettende groepen. Dreiging en passiviteit zijn als vormen van geweld alleen vol te houden als publieks-groepen zich ook voldoende beperkingen opleggen. Tekenen wijzen erop, dat enkele groepen daartoe niet langer bereid zijn. Als deze ontwikkeling zich doorzet, zal gekozen moeten worden tussen bescherming van personeel en geweld op afstand enerzijds en modificatie van het dreigconcept in de richting van meer feitelijk geweld anderzijds.

41

Teahan, J. E., K. M. Adams and E. C. Podany. *A comparison of the value structure of British and U.S. police.*

International journal of social psychiatry, 26e jrg.,
nr. 4, winter 1980, blz. 246-254.

De auteurs onderzochten het waardenpatroon van Britse en Amerikaanse politiemannen om na te gaan of er opvallende verschillen zouden zijn te constateren. Daartoe werden 98 blanke Amerikaanse politiemannen uit een grote Amerikaanse industriestad bij de aanvang van hun politieopleiding de Waardentest van Rokeach afgenomen. Dit werd herhaald na 18 maanden straatdienst. 158 blanke Britse politiemannen kregen dezelfde test tijdens een cursus. De dienstdtijd van deze deelnemers varieerde van 3 maanden tot tien jaar. Van de

gevonden verschillen tussen Amerikaanse en Britse politiemannen zijn er die na indiensttreding op de duur verdwijnen, en verschillen die pas optreden na langere diensttijd. De blijvende verschillen lijken verband te houden met de verschillende nationale omstandigheden. Zo is bij Amerikaanse politiemannen een proces van verharding te bemerken dat samenhangt met de toenemende druk waaronder de politie in een grote Amerikaanse stad zijn dienst verricht. De auteurs vragen zich af of de Britse politiemann zijn wat zachtere image ook zal beginnen te verliezen als hij in de Britse steden op de duur met dezelfde mate van criminaliteit wordt geconfronteerd als zijn Amerikaanse collega.

Met literatuuropgave.

Drugs

42

Gooyer, G. F. de. *Bestrijding heroïnehandel in Thailand (I)*.

Algemeen politieblad, 129e jrg., nr. 22, 25 oktober 1980, blz. 535-538.

87 Gedurende de jaren zeventig is de heroïnehandel in Nederland schrikbarend toegenomen. Met name de toevoer van de heroïne uit het Verre Oosten nam gestaag toe. In de loop van 1976 heeft de Nederlandse overheid een aantal maatregelen genomen om de bestrijding van de handel in illegale verdovende middelen te verbeteren. Ook werd het plan geopperd om een Nederlandse politieambtenaar naar het Verre Oosten te sturen om als contactman te fungeren tussen de aldaar aanwezige politie en de opsporingseenheden alhier. Na het bezoek van de toenmalige minister van Justitie, mr. Van Agt, aan Hongkong en Bangkok werd besloten tot het plaatsen van een Nederlandse verbindingsambtenaar in Bangkok. De keuze viel op de auteur van dit artikel. Hierin schetst hij de situatie zoals hij die in 1977 in Bangkok aantrof. Thailand maakt samen met Laos en Birma deel uit van de zgn. 'Gouden Driehoek'. In dit onherbergzame gebied wordt jaarlijks zo'n 500 ton opium geproduceerd. Via Thailand vindt de 'export' naar het buitenland plaats. Het transport geschiedt hoofdzakelijk per vliegtuig en per boot. M.b.t. het vervoer per schip is het de auteur gebleken dat het vrijwel onmogelijk is de haven van Bangkok waterdicht te maken voor illegale transacties. Het tweede gedeelte van dit artikel is verschenen in het Algemeen Politieblad nr. 23, 8 november 1980.

43

Gooyer, G. F. de. *Bestrijding heroïnehandel in Thailand (II)*.

Algemeen politieblad, 129e jrg., nr. 23, 8 november 1980, blz. 562-567 (N).

In dit tweede gedeelte van het artikel over de bestrijding van de heroïnehandel in Thailand gaat

de auteur nader in op de politie en haar werkwijze. Er zijn een viertal politie-onderdelen die zich grotendeels met de bestrijding en opsporing van verdovende middelen bezighouden. Opvallend is dat de werkwijze van de Thaise politie nogal Amerikaans aandoet. Dit is echter niet zo vreemd als men bedenkt dat vele Thaise politieambtenaren een cursus in de V.S. hebben gevolgd. Ook hebben de Amerikanen veel geld en mankracht in Thailand gebracht. De Thaise politie heeft dan ook totaal geen problemen met het begrip 'undercover-agents', of daar nu wèl of géén uitlokking bij te pas komt. De Thaise politie heeft een behoorlijke voorsprong op het gebied van opsporingsmogelijkheden. Echter op het gebied van een goede registratie en systematiek moet nog veel worden geleerd. Vervolgens besteedt de auteur aandacht aan het probleem van heroineverslaafden in Thailand, en de maatregelen die er genomen worden om het gebruik van heroine te voorkomen. Vervolgens geeft de auteur nog een globaal overzicht van zijn werkzaamheden en taakstelling. Tot slot wijst hij een aantal oorzaken aan die geleid hebben tot een verminderde operationele bedrijvigheid in Bangkok. Mede op grond van deze ontwikkeling concludeert de schrijver dat t.z.t. in Bangkok kan worden volstaan met één politieambtenaar en een administratieve kracht. Wel lijkt het hem zeer wenselijk om ook een politieambtenaar in Maleisië te stationeren. Het is namelijk gebleken dat dit land een belangrijker rol is gaan spelen in de heroinehandel.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-706554/55.

Ascoli, D. *The Queen's peace; the origins and development of the metropolitan police, 1829-1979.* London, Hamish Hamilton, 1979.

Blew, C. H., and R. H. Rosenblum. *Witness information service, Peoria, Illinois.* Washington, National institute of justice, Office of development, testing and dissemination, 1980.

Blom, J. *De Vondelstraat; verslagen van Radio Stad, 29 februari—3 maart 1980.* Amsterdam, van Gennep, 1980.

Bruinsma, G. J. N., en M. A. Zwanenburg. *Deviantie socialisatie; verslag van een pilot-study.* Nijmegen, Criminologisch instituut, Katholieke universiteit, 1980.

Carrow, D. M. *Rape; guidelines for a community response; an executive summary.* Washington, U.S. Department of justice, National institute of justice, Office of development, testing and dissemination, 1980.

Carter, R. M. *Presentence report handbook.* Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1978. Prescriptive package.

Clark, R. S. *Police and the community; an analytic perspective.* New York enz., New viewpoints, 1979.

Cooper, G. R., and R. R. Belair. *Privacy and security of criminal history information; privacy and the media.* Washington, U.S. Department of justice, Bureau of justice statistics, 1979.

Gross, H. *A theory of criminal justice.* New York, Oxford university press, 1979.

Democratie en geweld; probleemanalyse naar aanleiding van de gebeurtenissen in Amsterdam op 30 april 1980.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1980.

Frid, A., P. Ippel en P. Laurs. *Jij liever dan ik;* de psychiatrische patiënt: wat heeft hij te vertellen? 's-Gravenhage, Vuga-boekerij, 1980.

Gewenste korpssterkte gemeentepolitie Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht; samengest. door J. van Schaardenburg. Z.pl., z. uitg., 1978.

Hew's safe school study; what it says, and what it means; ed. by R. J. Rubel.

Maryland, Institution for reduction of crime, 1978.

Janis, I. L., and L. Mann. *Decision making;* a psychological analysis of conflict, choice and commitment.

New York enz., Free press, 1979.

Krul-Steketee, J. *De psychiatrische patiënt in het recht;* met een woord vooraf van M. Zeegers.

Deventer enz., van Loghum Slaterus enz., 1978.

90

Loopbaanbegeleiding bij de gemeentepolitie; samengest. door de werkgroep toekomstverwachting; (voorz. J. W. Berkelaar); uitg. van het Ministerie van binnenlandse zaken, directie politie, afd. personeel. 's-Gravenhage, 1979.

Mawby, R. *Policing the city.*

Westmead, Farnborough, Saxon House, 1978.

Onderzoek: gemeentepolitie Limburg; verslag 1. De organisatie van de korpsen van de gemeentepolitie; onderzoekers: R. Bruelemans en G. Loenders; verslaggevers: C. Fijnaut en L. van Oustrive. Leuven, Katholieke universiteit, 1980.

Piers, M. W. *Kindermishandeling en kindermoord.* Utrecht enz., Het Spectrum, 1980.

Oorspr. titel en uitg.: *Infanticide*, 1978.

Aula paperback, 56.

Preliminary, A, national assessment of the status offender and the juvenile justice system; role, conflicts, constraints and information gaps; by Ch. P. Smith, D. J. Berkman, W. M. Fraser et al. Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, Office of juvenile justice and delinquency prevention, 1980.

Rabinow, C. *Theater as therapy for the delinquent;* a climate for catharsis.

New York enz., Vantage, 1978.

Rapport van de werkgroep rubricering sepotgronden.
(voorz. W. H. Overbeek).
Utrecht, z. uitg., 1978.

Schaaf, J. H. van der. *De wijkagent, hulpverlener tegen wil en dank?* Een onderzoek naar keuzemogelijkheden op het gebied van politieke hulpverlening.
Z.pl. en uitg., ca. 1980.

Sheperd, J. R., and D. M. Rothenberger. *Police – juvenile diversion; an alternative to prosecution;* 2nd ed.
Z.pl., Michigan department of State police, Community services section, Juvenile unit, 1980.

Singer-Dekker, H. *Justitiële documentatie en antecedentenonderzoek.*
Zwolle, Tjeenk Willink, 1980.
Proefschrift Katholieke universiteit Nijmegen.

Technology in the approach to monitoring in crime and fire prevention. H. F. Keys. Access control system. – B. Shackleton. CCTV and video systems. – D. Jones. Radio communications; conference paper reprints of the International fire, security and safety exhibition and conference, held at London on the 21th–25th April, 1980.
London, Green, 1980.

Vijver, C. D. van der. *Verslag van de evaluatie van het rapport 'Gewenste Korpssterkte gemeentepolitie Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam en Utrecht'.*
Z.pl., 1979.

Wainwright, D., and N. A. Smith. *Management in the police service; first line management for police officers.*
Chicherster etc., Barry Rose, 1978.

Wright, S. *Crowds and riots; a study in social organization.*
Beverly Hills etc., Sage, 1978.

Redactie

mr. T. Frank

mr. M. R. Duintjer-Kleijn

Coördinatie literatuuroverzicht

W. M. Been

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie

Centrum, Schedeldoekshaven 100,

Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage

Voor inlichtingen en adreswijzigingen

Telefoon 070-706558

Uitgave van

Het Ministerie van Justitie

Druk

Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage

Opname in dit blad betekent niet, dat de inhoud der artikelen het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Het WODC wil slechts uw aandacht vestigen op hetgeen in de vakliteratuur leeft.